

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, КОМУНІКАЦІЙ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

Ліана Георгівна БУДАНОВА

« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР
ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ (ПЕРЕКЛАД
ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»

Тема: Відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» у перекладі англійською українських фільмів про війну

Виконавець: студент групи ФЛ-501»М» Карна Валентин Ігорович

Керівник: канд. філол. наук, доцент Полякова Оксана Вікторівна

Нормоконтролер: _____ (Кондратенко Юлія Вікторівна)

Київ 2025

ДНП ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра англійської філології і перекладу

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ Л. Г. Буданова

«_____» _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Карпи Валентина Ігоровича

1. Тема кваліфікаційної роботи: Відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» у перекладі англійською українських фільмів про війну

затверджена наказом ректора від «20» жовтня 2025 р. №2292/ст.

2. Термін виконання роботи: з 01.10.2025 по 26.12.2025 року

3. Вихідні дані роботи: Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню особливостей відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» у перекладі англійською мовою українських фільмів про війну. Аналіз охоплює виявлення структурних компонентів ядра та периферії зазначеного лексико-семантичного поля, визначення його семантичних, емоційно-оцінних і культурно маркованих характеристик, а також дослідження перекладацьких стратегій і трансформацій, застосованих у процесі аудіовізуального перекладу. Це дає змогу оцінити ступінь збереження комунікативного впливу, прагматичної еквівалентності та

функціональної адекватності перекладених фрагментів у контексті міжкультурної комунікації.

4. Зміст роботи: Розділ 1. Теоретичні засади дослідження відтворення лексико-семантичних полів у перекладі аудіовізуальних текстів. Розділ 2. Методологія дослідження відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність». Розділ 3. Перекладацький аналіз відтворення лексико-семантичного поля «мужність» в англомовних версіях українських воєнних фільмів.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу:

Додаток А. Структура лексико-семантичного поля

Додаток Б. Репліки для аналізу ядра лексико-семантичного поля «мужність»

Додаток В. Репліки для аналізу периферії лексико-семантичного поля «мужність»

Додаток Г. Результати кількісного аналізу за класифікацією В.І.Карабана

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1.	Підготувати та узгодити розширений план конспект дипломної роботи.	До 26.10	
2.	Підготувати чорновий варіант роботи	До 26.11	
3.	Урахувати рекомендації наукового керівника, опрацювати та внести результати додаткових досліджень, що проводилися під час переддипломної практики, підготувати чистовий варіант роботи.	До 05.12	
4.	Оформити чистовий варіант роботи та подати його науковому керівникові для підготовки відгуку та організації	До 12.12	

	рецензування.		
5.	Подати роботу до комісії з попереднього захисту дипломних робіт.	До 18.12	
6.	Подати остаточний варіант роботи в оправі, а також повний пакет супровідних документів на випускову кафедру.	за тиждень до початку роботи ЕК	

7. Дата видачі завдання: «_____» _____ 2025 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ (підпис керівника)
(П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота «ВІДТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «МУЖНІСТЬ» У ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЮ УКРАЇНСЬКИХ ФІЛЬМІВ ПРО ВІЙНУ»: 93 с., 100 літературних джерел.

Об'єкт дослідження: лексико-семантичне поле «мужність» у кіноперекладі українських фільмів воєнної тематики англійською мовою.

Мета роботи: дослідження особливостей відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» у перекладі англійською мовою українських фільмів про війну та виявлення перекладацьких стратегій і трансформацій, що забезпечують прагматичну та функціональну адекватність аудіовізуального перекладу.

Методи дослідження: у роботі застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: дескриптивний метод, контекстуальний аналіз, компонентний аналіз, зіставний аналіз, прагматичний аналіз, а також елементи корпусного аналізу, що дали змогу системно дослідити семантичні та прагматичні особливості відтворення лексико-семантичного поля «мужність» у кіноперекладі.

Практичне значення роботи: результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані в розробленні теоретичних і практичних курсів з аудіовізуального перекладу, перекладознавства та лінгвокультурології. Матеріали дослідження сприятимуть удосконаленню перекладацьких практик у сфері локалізації українських фільмів воєнної тематики для англійськомовної аудиторії.

Отримані результати можуть бути корисними для перекладачів, які працюють з аудіовізуальними текстами, а також для підвищення якості перекладу культурно маркованих концептів і забезпечення ефективної міжкультурної комунікації.

Ключові слова: АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД, ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ, МУЖНІСТЬ, КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ, ВОЄННИЙ ДИСКУРС.

Зміст

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ У ПЕРЕКЛАДІ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ТЕКСТІВ	11
1.1 Сучасні підходи до теорії перекладу та міжкультурної комунікації	11
1.1.1. Комунікативно-прагматичний аспект перекладу в сучасному перекладознавстві	13
1.2. Аудіовізуальний переклад у системі сучасного перекладознавства	22
1.2.1. Субтитрування як вид аудіовізуального перекладу	23
1.2.2. Прагматична адаптація аудіовізуального тексту в кіноперекладі.....	27
1.2.3. Специфіка аудіовізуального перекладу військових фільмів	34
1.3. Лексико-семантичне поле як об'єкт перекладознавчого дослідження	40
1.3.1. Структура та специфіка лексико-семантичного поля у перекладознавстві.....	41
1.3.2. Адекватність відтворення лексико-семантичного поля в аудіовізуальному перекладі військових фільмів.....	47
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «МУЖНІСТЬ»	54
2.1. Методи та прийоми дослідження лексико-семантичного поля «мужність».....	54

2.2. Етапи проведення аналізу відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля "мужність" у кіноперекладі.....	55
--	----

РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «МУЖНІСТЬ» В АНГЛОМОВНИХ ВЕРСІЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВОЄННИХ ФІЛЬМІВ.....

59

3.1 Тематичні групи на позначення лексико-семантичного поля «мужність» в кіноперекладі українських фільмів про війну англійською	59
--	----

3.1.1 Ядро лексико-семантичного поля «мужність» в українських фільмах про війни...	60
--	----

3.1.2. Периферія лексико-семантичного поля «мужність» англійською мовою	65
---	----

3.2. Перекладацькі трансформації відтворення лексико-семантичного поля «мужність» в аудіовізуальному перекладі за класифікацією В.І. Карабана	71
---	----

ВИСНОВКИ.....	76
----------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
---	-----------

ДОДАТКИ	88
----------------------	-----------

Додаток А	89
-----------------	----

Додаток Б.....	90
----------------	----

Додаток В	92
-----------------	----

Додаток Г	94
-----------------	----

ВСТУП

Сучасний розвиток перекладознавства характеризується посиленою увагою до питань міжкультурної комунікації, прагматичної адаптації текстів та мультимодальних аспектів передачі смислів. Особливої актуальності ці питання набувають у сфері аудіовізуального перекладу, який поєднує вербальний компонент із візуальними, акустичними та кінематографічними кодами. В умовах зростання міжнародного інтересу до українського воєнного кінематографу, зумовленого сучасними історичними подіями та інформаційними викликами, проблема адекватного відтворення культурно маркованих понять у перекладі стає не лише лінгвістичним, а й соціокультурним завданням.

Одним із ключових концептів українського воєнного дискурсу є поняття «мужність», яке виступає центральним елементом національної ідентичності, колективної пам'яті та емоційної оцінки подій війни. Лексико-семантичне поле «мужність» має складну структуру, охоплює ядро та периферію, включає оцінні, емоційні, культурні та історичні конотації. У процесі перекладу воєнних фільмів воно піддається трансформаціям, зумовленим різницею між українською та англійською картинами світу, функціональними нормами аудіовізуального перекладу, технічними обмеженнями субтитрування та дубляжу, а також прагматичними очікуваннями іноземного глядача. Саме тому проблема відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу цього поля потребує ґрунтовного перекладознавчого аналізу.

З огляду на зазначене, тема даного дослідження є актуальною, оскільки вона враховує взаємодію лінгвокультурних, семантичних і прагматичних факторів, аналізує реальні перекладацькі рішення у сфері аудіовізуального перекладу та сприяє кращому розумінню принципів передачі ключових культурно значущих концептів українського воєнного дискурсу в англійських версіях фільмів.

Мета роботи – дослідити особливості відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» у перекладі англійською мовою

українських фільмів про війну та виявити закономірності, трансформації й стратегії, застосовані перекладачами у відповідних перекладних версіях.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати комунікативно-прагматичний аспект перекладу в контексті сучасного перекладознавства та міжкультурної комунікації.
2. Визначити специфіку аудіовізуального перекладу військових фільмів та особливості прагматичної адаптації кінотекстів при субтитруванні.
3. Розглянути структуру та специфіку лексико-семантичного поля як об'єкта перекладознавчого дослідження та критерії адекватності його відтворення в аудіовізуальному перекладі.
4. Обґрунтувати методологію дослідження комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» в аудіовізуальному перекладі.
5. Ідентифікувати та класифікувати тематичні групи ядра та периферії лексико-семантичного поля «мужність» в англійських версіях українських воєнних фільмів.

Об'єкт дослідження – лексико-семантичне поле «мужність» у кіноперекладі українських воєнних фільмів англійською мовою.

Предмет дослідження – комунікативно-прагматичні та семантичні особливості відтворення лексико-семантичного поля «мужність» у перекладі англійською мовою.

Методи дослідження – у роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема:

- дескриптивний метод – для опису теоретичних положень перекладознавства;
- метод контекстуального аналізу – для визначення значення та функції лексем у фільмах;
- компонентний аналіз – для виявлення диференційних сем ознак елементів поля «мужність»;
- зіставний аналіз – для порівняння українських та англійських відповідників;

– прагматичний аналіз – для оцінки комунікативного впливу перекладених висловлювань;

– елементи корпусного аналізу – для частотного та структурного аналізу мовних одиниць.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна полягає у тому, що в роботі: вперше системно окреслено структуру лексико-семантичного поля «мужність» у контексті українського воєнного кінодискурсу; удосконалено підхід до аналізу прагматичного потенціалу культурно маркованих лексем у перекладі аудіовізуальних текстів; дістало подальший розвиток поняття комунікативно-прагматичної еквівалентності у сфері перекладу воєнних фільмів; уточнено систему перекладацьких стратегій, характерних для відтворення семантики «мужність» в умовах субтитрування та дубляжу.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані: у подальших дослідженнях з аудіовізуального перекладу, лінгвокультурології та семантики; у розробленні рекомендацій для перекладачів, що працюють із фільмами воєнної тематики; у підготовці навчальних курсів із теорії та практики перекладу; у створенні англomовних локалізацій українських аудіовізуальних продуктів для міжнародного ринку.

Особистий внесок. Усі дослідницькі положення, аналіз перекладацьких прикладів, виокремлення елементів лексико-семантичного поля та висновки виконані самостійно. Залучені ідеї або теоретичні підходи інших дослідників зазначені в роботі з відповідними посиланнями.

Апробація результатів дослідження відбулася у журналі «Закарпатські Філологічні студії», м. Ужгород, 1 грудня 2025 року, де було опубліковано Фахову статтю категорії Б: «Реалізація індивідуально-стилістичних особливостей мовного портрету політичного лідера у перекладі в умовах динамічного військово-політичного дискурсу»[100]

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ У ПЕРЕКЛАДІ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ТЕКСТІВ

1.1 Сучасні підходи до теорії перекладу та міжкультурної комунікації

Сучасна теорія перекладу сформувалася як комплексна міждисциплінарна галузь, що інтегрує лінгвістику, когнітивні науки, культурологію та комунікативні студії. Її структуру окреслив Дж. Голмс, який визначив перекладознавство як систему теоретичних, описових і прикладних досліджень, що вивчають сутність перекладацької діяльності, її умови та результати [64]. На основі цього підходу сучасні моделі перекладу розглядають перекладача не лише як мовного посередника, а як активного учасника міжкультурної комунікації.

Один із провідних напрямів сучасного перекладознавства становить функціонально-скопосна парадигма, сформована Г. Ф. Фермеєром і розвинена К. Норд. Центральною є теза про те, що переклад є цілеспрямованою дією, а тому домінуючим критерієм перекладацьких рішень виступає мета комунікації в умовах цільової культури [73;69]. Функція тексту та очікування реципієнта визначають вибір стратегії, ступінь відтворення формальних ознак оригіналу та рівень адаптації змісту.

Важливе місце займає концепція Л. Венуті, який виокремив дві полярні стратегії перекладу — доместикацію та форенізацію. Доместикація передбачає пристосування тексту до культурних норм цільової мови, тоді як форенізація зберігає культурну специфіку оригіналу, роблячи його “видимим” для читача [66]. У сучасній практиці ці стратегії застосовуються залежно від жанру, мети перекладу та очікувань цільової аудиторії.

Оцінювання якості перекладу в сучасному перекладознавстві базується на принципах прагматичної еквівалентності, яка передбачає відповідність соціально-культурному контексту, стилю, жанру та інтенції оригіналу [66]. Такий підхід забезпечує орієнтацію перекладу на реального адресата та зменшує ризик комунікативних помилок.

Когнітивний підхід, представлений працями О. Селіванової, трактує переклад як процес інтерпретації смислів, опосередкований когнітивними моделями перекладача [90]. Це означає, що перекладацькі рішення залежать не лише від мовних структур, а й від фонових знань, концептуалізації світу та досвіду перекладача.

Корпусний напрям у перекладознавстві, започаткований М. Бейкер, дає змогу виявляти закономірності перекладу та перекладацькі універсалії на основі аналізу великих масивів текстів [56]. Це сприяє об'єктивізації перекладознавчих висновків і поглибленому опису лексичних і граматичних стратегій перекладача.

В українській школі перекладознавства вагомий внесок зробили О. Попович, В. Карабан, А. Мей, Т. Кияк, А. Науменко та О. Огуй. Вони сформували національну традицію опису перекладацьких трансформацій, визначили принципи передачі змісту та структури оригіналу, розробили класифікації міжмовних відповідників та лексико-семантичних модифікацій [7; 80; 83]. Ці роботи підкреслюють важливість смислової адекватності та обґрунтованого використання трансформацій (конкретизації, генералізації, модуляції) для досягнення комунікативної точності.

Погляд на перекладача як культурного медіатора підсилюється у зв'язку з глобалізаційними процесами. Дослідження О. Шевчук та А. Гарбузюк акцентують на взаємодії культурних кодів, соціальних контекстів і комунікативних стилів, що впливають на успішність міжкультурної комунікації [91; 77]. У цьому контексті перекладач виступає не лише передавачем інформації, а й інтерпретатором культурних сенсів, забезпечуючи зрозумілість повідомлення та відповідність нормам цільової культури.

Динамічний підхід М. Бейкер розглядає перекладача як медіатора, що приймає рішення в умовах ризику та невизначеності [56]. Прийняття рішень базується на балансуванні між точністю, комунікативною доцільністю та ефективністю взаємодії різних культур.

Таким чином, сучасні підходи до теорії перекладу характеризуються багатовимірністю та інтегративністю. Вони поєднують функціональні, когнітивні,

корпусні та культурологічні принципи, розглядаючи переклад як складний процес міжкультурної взаємодії, у якому перекладач виступає активним творцем смислів і медіатором між культурами.

1.1.1. Комунікативно-прагматичний аспект перекладу в сучасному перекладознавстві

Сучасні підходи до теорії перекладу сформувалися внаслідок поступового відходу від ідеї буквальної, формальної еквіваленції до більш функціонально орієнтованих, комунікативних і прагматичних моделей. Класичні поняття формальної і динамічної еквівалентності, запропоновані Е. Нідою, заклали акцент на очікуваному ефекті перекладу для реципієнта цільової культури; ця ідея стала відправною точкою для наступних функціоналістських і прагматичних концепцій, які підкреслюють мету перекладу, його призначення (*skopos*) та адаптацію до мовленнєвих і культурних норм адресата. У межах функціоналізму (зокрема “*Skopos theory*”) важливими є не буквальна вірність, а адекватність перекладу цілям комунікації в цільовій культурі, що має безпосередній зв’язок із прагматичним підходом до перекладу, де головним є відтворення не лише семантики, а й прагматичного впливу тексту [72, с. 7].

Комунікативно-прагматичний аспект у перекладознавстві розглядає переклад як міжмовну й міжкультурну дію, спрямовану на відтворення мовленнєвих актів, намірів мовця та очікуваної реакції адресата. У центрі уваги опиняються такі компоненти, як мовленнєві акти (наказ, прохання, обіцянка тощо), імпліцитні значення (імплікатури), деїксис (вказівність у просторі/часі/особах), прагматичні маркери й оцінно-емоційні забарвлення висловлювань. Дослідження інтерфейсу прагматики і перекладу виділяють три продуктивні вектори: відновлення мовленнєвих намірів автора або персонажа, збереження або компенсація імплікацій і прихованих смислів, адаптація висловлювань для досягнення подібного комунікативного ефекту у цільовій аудиторії. Практично це означає, що перекладач повинен ідентифікувати прагматичні функції одиниць мови в оригіналі й обрати такі засоби в перекладі, які відтворюють ці функції (а не тільки лексичну «відповідність») [69, с. 19].

У сучасних дослідженнях прагматика перекладу розширюється до міждисциплінарних підходів, котрі враховують «реляційну роботу» (relational work), структуру участі (participation structure) та медіальність (mediality) — тобто, як саме формат тексту (усний, письмовий, аудіовізуальний) змінює спосіб реалізації прагматики. Це особливо важливо для аудіовізуальних текстів: тут вербальні одиниці поєднуються з невербальними компонентами (інтонація, міміка, музика, монтаж), і прагматичний ефект формується мультимодально. Дослідницькі праці останніх років підкреслюють, що аналіз прагматичних явищ у перекладі має включати не лише лексико-семантичний аналіз, а й вивчення участі персонажів, відношення «говорячий–слухач», часових/просторових вказівок та засобів медіалізації [69, с. 21].

Конкретно для аудіовізуального перекладу (субтитрування, дубляж, voice-over та ін.) прагматичний підхід накладає низку практичних обмежень і вимог: лаконічність тексту (тимчасові й просторові рамки на екрані), синхронізація з візуальним рядом, збереження інтонаційно-прагматичних маркерів та емоційного забарвлення, а також корекція культурно-специфічних посилянь, які можуть бути нечитабельні для іноземного глядача. Практики аудіовізуального перекладу рекомендують комбінувати стратегії: часткова буквальна передача там, де семантика критична, і прагматична адаптація або компенсація там, де роль висловлювання в сюжеті чи емоційному сприйнятті вирішальна. Це робить перекладацьке рішення в AV-контексті завжди компромісом між вірністю і комунікативною ефективністю [66, с. 152].

Для перекладу воєнних фільмів, де поняття «мужність» часто насичене культурно-маркованими, емоційно-оціненими і прагматично важливими компонентами, комунікативно-прагматичний підхід вимагає особливої тонкості. По-перше, потрібно ідентифікувати функцію висловлювання в конкретному дискурсі (наприклад, мобілізуюче звернення, вираження помсти, співчуття або іронії). По-друге, слід оцінити, наскільки культурно-специфічні коннотації лексем (традиції, історичні ремінісценції, соціальні ролі) можуть бути зрозумілі іноземному реципієнту і чи вимагають вони компенсаторних технік (пояснювальні вставки в субтитрі, локалізація,

перестановка акцентів у репліці). Інакше кажучи, ціль перекладача — не механічно «перекласти слово», а відтворити прагматичний потенціал висловлювання — той набір ефектів і оцінок, що викликає воно у глядача вихідного тексту [69].

Методологічно це означає інтегровану роботу: корпусний і контекстуальний аналіз (щоб визначити частотність та діапазон функцій певних лексем у полі «мужність»), соціолінгвістичний аналіз (щоб врахувати стильові і жанрові маркери), а також експериментальний або реципієнт-орієнтований аналіз (тестування перекладних версій на фокус-групах або анкетування глядачів) — усі ці інструменти допомагають встановити, чи досягає переклад бажаного комунікативного ефекту. Суміщення теоретичної парадигми прагматики зі спеціалізованими підходами аудіовізуального перекладу та функціональною теорією перекладу забезпечує комплексну основу для подальшого аналізу лексико-семантичного поля «мужність» у дослідженні.

У сучасному перекладознавстві лінгвокультурний підхід (англ. *linguocultural approach*) постає як один із ключових напрямків, який підкреслює нерозривний зв'язок між мовою та культурою. Цей підхід виходить з того, що мова не є лише системою граматичних чи лексичних одиниць, а культурно обумовленою системою значень, у межах якої закодовано світосприйняття спільноти, її історичні, соціальні, етнічні особливості. З цього випливає, що переклад — це не просто передача лексики чи синтаксису, а відтворення культурно маркованих смислів, концептів, які можуть бути нетиповими чи навіть невідомими для цільової культури. Наприклад, у статті присвяченій проблемі відтворення культурної інформації в англо-українському перекладі зазначено, що “culture is coded and reflected in the language which leads to the conclusions that while translating languages we translate cultures as well” [73, с. 171].

Принципово важливою стала концепція «лінгвокультурної компетенції» перекладача — уміння розпізнавати лінгвістичні одиниці, що несуть культурно-специфічну інформацію (реалії, ідіоми, фразеологізми, умовно «картини світу»), і обирати стратегії їх відтворення у перекладі. У дослідженні “Ways of forming translator’s linguocultural competence” зазначено, що одним із компонентів компетенції

перекладача є *“linguo-cultural competence, manifested in the translator’s linguistic personality”* [64, с. 178]. Тому використання лінгвокультурного підходу передбачає, що сам перекладач виступає не лише як мовний кодер-декодер, а й як культурний медіатор між двома (або більше) мовно-культурними системами.

У межах перекладознавства цей підхід має такі характерні риси. По-першу, він приділяє увагу так званим «лінгвокультурним одиницям» — словами, виразам, образами, концептам, що відображають національну картину світу, специфічні культурні практики й установки, стереотипи, історичні реалії. Як показано в дослідженні *“Linguocultural approach to the study of phraseologisms”*, фразеологізми виступають *“language units through which cultural specificity of a nation is disclosed”* [70, с. 2]. По-друге, підхід акцентує на зіставленні двох культурних систем: культури джерела (source culture) і культури прийому (target culture). Переклад в такому контексті розглядається як міжкультурна комунікація, у якій виникають «розриви» (lacunae) — семантичні чи прагматичні прогалини через відмінності культурних досвідів, цінностей або мовних засобів. Наприклад, одна з праць зазначає, що *“translation can be viewed as intercultural communication ... translator should have an ability to interpret and reproduce adequately the message coded in a different language and in a different culture”* [73, с. 167].

По-третє, лінгвокультурний підхід робить наголос на специфічних стратегіях перекладу культурно маркованих одиниць. Це можуть бути стратегії доместикації (adaptation до аудиторії цільової культури) або форенітикації (збереження «національного колориту» оригіналу). Так, у матеріалах дослідження щодо перекладу культурної інформації подано такі техніки: компенсація, пояснення, заміна гіперонімом, транслітерація тощо [74]. Таким чином, перекладач, користуючись лінгвокультурним підходом, оцінює не лише лексичне значення одиниці, а й її культурну, соціальну, історичну функцію в тексті-джерелі та потенційний ефект у тексті-приймачі.

Четверта риса — визнання того, що культурна адаптація перекладу має бути зваженою: занадто велика адаптація (доместикація) може призвести до втрати культурного контексту, «випрямлення» оригіналу; надмірна форенітикація — до того, що текст стане неприємним чи незрозумілим для цільового читача. У статті, присвяченій аудіовізуальному перекладу, дослідники зазначають, що “a competent linguocultural approach to audiovisual translation facilitates an adequate representation of the source culture” [56, с. 53]. Це особливо важливо в контексті аудіовізуальних текстів, де культурні маркери можуть бути і в невербальній площині (музика, символіка, сцени, історичні референції).

Лінгвокультурний підхід також має пряме застосування у відтворенні лексико-семантичного поля «мужність» у перекладі українських воєнних фільмів на англійську. Оскільки поняття «мужність» в українському контексті часто містить історичні, національні, культурні конотації (героїзм, воля до опору, пам’ять про війну, символіка захисту), перекладач мусить з одного боку розпізнати ці конотації (частина лінгвокультурної компетенції), з іншого — вирішити, як передати ці конотації чи їх еквіваленти в англійськомовному середовищі таким чином, аби комунікативно-прагматичний ефект зберігався. Іншими словами, лінгвокультурний підхід додає до аналізу перекладу компонент культурно-маркованого значення і дає основу для вибору стратегії відтворення.

В цілому, впровадження лінгвокультурного підходу означає, що аналітична рамка має охоплювати такі аспекти: визначення культурно значущих лексем чи виразів у полі «мужність», дослідження їх культурної підоснови (історія, культурне значення, соціальні ролі), зіставлення їх із можливими англійськомовними відповідниками або стратегіями адаптації, і оцінка тих трансформацій, які були здійснені перекладачем/локалізатором з огляду на збереження чи адаптацію культурного навантаження.

Функціонально-комунікативний підхід до перекладу ґрунтується на розумінні перекладу як цілеспрямованої комунікативної дії, а не лише як механічної заміни

мовних одиниць. Відповідно до цього підходу головним завданням перекладача є забезпечення того, щоб цільовий текст виконував ту саму (або еквівалентну) комунікативну функцію, що й вихідний, — тобто забезпечував схожий ефект на адресата, враховував контекст, мету, стилістично-прагматичні характеристики [69].

У межах цього підходу виділяються ключові компоненти: комунікативна ситуація, функція тексту, адресат, мовна форма, яка оптимально виконує функцію в цільовій культурі. Тобто переклад сприймається як акт міжкультурної комунікації, де важливо не стільки буквально відтворення вхідного тексту, скільки адаптація до мовленнєво-комунікативних умов цільової аудиторії. Дослідники підкреслюють, що комунікативно-функціональний підхід висуває на перше місце не еквівалентність форм, а еквівалентність функції: важливо, щоб цільовий текст викликав у адресата приблизно такий самий комунікативний ефект, як і вихідний у своїй аудиторії [87, с. 176].

Важливою частиною цього підходу є класифікація комунікативних ситуацій (CST – Communicative Situation of Translation) та вибір стратегії перекладу з огляду на конкретний параметр: хто ініціював переклад, яка мета тексту, яка аудиторія, які обмеження (часові, жанрові, медійні) тощо. Розмежування між ситуаціями типу CST-1, коли переклад відбувається у запланованій комунікативній ситуації з чіткою метою, та CST-2, коли переклад виступає своєрідним «новим» актом комунікації в іншій ситуації, дає підґрунтя для вибору стратегії перекладу [80, с. 90].

З позиції функціонально-комунікативного підходу перекладач має враховувати кілька груп факторів: тематичний (зміст тексту і його функція у вихідній культурі), ситуаційний (контекст ситуації комунікації, канал передачі, цільова аудиторія, обмеження), мовленнєво-комунікативний (вироблена функція тексту, стиль, тон), і культурно-комунікативний (особливості цільової культури, очікування адресата, прийнятні мовні форми). Ця багаторівневість віддзеркалює, що переклад — це не просто трансфер слів, а конструювання нового тексту, який «робить роботу» в цільовому мовному й культурному середовищі. Функціонально-комунікативний підхід

підкреслює, що відтворення змісту має бути ефективним саме в цілі та в умовах приймаючої аудиторії [80].

Особливого значення функціонально-комунікативний підхід набуває в контексті аудіовізуального перекладу, де додатково враховуються часові, просторові й медійні обмеження, синхронізація аудіовізуального ряду з перекладом, участь невербальних компонентів. У таких випадках перекладач не лише передає зміст, але й адаптує структуру, темп, інтонацію, щоб текст виконував свою функцію в нових умовах. Це вимагає, щоб переклад був читабельним, живим, відповідав очікуванням цільової аудиторії — тобто функціонально-адекватним.

Відтворення лексико-семантичного поля «мужність» у перекладі українських воєнних фільмів на англійську — застосування функціонально-комунікативного підходу означає, що при аналізі перекладів ви маєте зосередитись не лише на встановленні лексичних відповідників, а на тому, як ці переклади працюють у цільовому медіа (фільмі) з огляду на їхню функцію: мобілізаційну, мотиваційну, емоційно-оцінну, стратегічну. Наша задача — з'ясувати, чи переклад «робить ту саму роботу», що і оригінал: чи викликає у англомовного глядача подібний ефект (наприклад, співпереживання, адаптацію до наративу, розуміння культурного контексту). Це передбачає аналіз таких параметрів, як ситуація комунікації (фільм як медіум), цільова аудиторія, засоби перекладу (субтитри, дубляж), стратегія перекладу (доместикація чи екзотизація), час і простір, в яких відбувається комунікація. Цей підхід допомагає системно дослідити, як лексико-семантичне поле «мужність» реалізується в перекладі з урахуванням функції, жанрового контексту і прагматичного потенціалу [69].

Зрештою, функціонально-комунікативний підхід створює теоретичну основу для всебічного аналізу перекладу як дії — дії з передавання, перетворення й адаптації комунікативного повідомлення. Він гармонійно доповнює лінгвокультурний підхід, дозволяючи досліджувати не лише культурні маркери, а й функцію тексту у новому контексті. Для нашої роботи це означає, що ви будете не тільки ідентифікувати

елементи лексико-семантичного поля «мужність», але й аналізувати їхню функцію у фільмі та те, як переклад реалізує або модифікує цю функцію (з огляду на цільову англомовну аудиторію).

Міжкультурна комунікація в контексті перекладу розглядається як фундаментальна лінгвістична та соціокультурна діяльність, що забезпечує зв'язок між двома (або більше) мовно-культурними системами. Переклад не лише переносить зміст з однієї мови на іншу, але водночас виступає як засіб культурного діалогу, медіатор між різними способами осмислення світу, нормами й цінностями. Таким чином, перекладацька діяльність набуває статусу міжкультурної комунікації: вона спрямована на те, щоб забезпечити розуміння, взаємодію й обмін між культурами, з урахуванням того, що кожна мова репрезентує певну культурну перспективу. Як зазначено в дослідженні *“Translation, Interpretation and Intercultural Communication”*, *“Translation, as a special form of communication between cultures ... requires awareness of cultural differences and interpretive moves by the translator”* [12, с. 242].

У багатьох сучасних дослідженнях підкреслюється, що мова й культура нерозривні: мова є носієм культури, а культура виступає контекстом значення. У статті *“Translation as cross-cultural communication”* автор підкреслює, що переклад є засобом не лише міжмовної передачі, а й міжкультурного кодування: *“translation is a process of cultural decoding, re-coding and encoding between cultures”* [90, с. 40]. Це означає, що перекладач працює не лише з лексикою чи граматикою, але з культурно обумовленими змістами, значеннями, ставленнями, які можуть бути неадекватно передані без врахування культурного фону. Наприклад, фразеологізми або культурно марковані реалії можуть вимагати не буквальної заміни, а адаптації, пояснення чи перенесення смислу у нову культурну систему.

Ключовим у міжкультурній комунікації є усвідомлення того, що перекладач — це не просто «двомовна» особа, а «докультурна» чи «бікультурна» фігура, яка має розуміти обидві культури: культуру джерела та культуру прийому. Як стверджено в дослідженні *“Intercultural communication and translation”*, *“Translator who speaks not*

only both languages, but also knows both cultures, is ... "bicultural". Без такого розуміння великі ризики, що міжкультурна комунікація буде неповною або призведе до спотворення змісту, втрати культурних конотацій, непорозуміння аудиторії цільового тексту. У цьому сенсі переклад виступає операцією міжкультурної адаптації, коли необхідно враховувати культурні коди, стилістичні норми, мовленнєві звички цільової аудиторії, а також можливі розриви (*lacunae*) — відсутність точних еквівалентів у культурі прийому або різницю в соціальних нормах [91].

Особливо важливою міжкультурна комунікація стає у медіа-форматах, зокрема у аудіовізуальному перекладі, де невербальні компоненти (міміка, жести, звуки, культурна символіка) також інтегровані в комунікацію. У таких текстах перекладач розглядається як культурний агент, що здійснює не лише лексичний переклад, а й комунікативну адаптацію: він бере до уваги культурну дистанцію між відправником і одержувачем, значення символів, знаків, інтертекстуальних культурних референцій. Наприклад, у контексті аудіовізуального тексту перекладач повинен вирішити: чи залишити оригінальну культурну алюзію й ризикувати, що аудиторія її не розуміє; чи адаптувати її до цільової культури й втратити частину автентичності; чи пояснити її через субтитри або адаптацію. У статті *"Intercultural communication via translation of tourist-related promotional material"* показано, як переклад культурно-специфічних референцій (*culture-specific references, CSR*) вимагав вибору між стратегіями збереження, пояснення чи заміни [77, с. 127].

Відтворення лексико-семантичного поля «мужність» у перекладі українських воєнних фільмів на англійську — міжкультурна комунікація виступає базовим теоретичним підґрунтям: поняття «мужність» увібрало в себе національно-історичні, соціально-культурні аспекти українського досвіду війни, героїзму, патріотизму, що можуть бути не повністю зрозумілими в англійській аудиторії. Перекладач стає посередником між українською культурою військового дискурсу і англійською аудиторією, тому він повинен володіти компетенцією, щоб не просто передати слово «мужність», а передати його комунікативну функцію, культурно-оцінне навантаження і

прагматичний вплив. Іншими словами, міжкультурна комунікація в цьому випадку означає забезпечення того, щоб англomовний глядач отримав подібний (хоч може і не ідентичний) досвід, який мав український глядач при ознайомленні з оригіналом. Це вимагає стратегічного вибору перекладацьких рішень: чи зберігати максимально українську культурну коннотацію, чи локалізувати під англomовного глядача, чи пояснювати контекст через субтитри або адаптацію діалогу.

Отже, міжкультурна комунікація як основа перекладацької діяльності підкреслює, що переклад — це не просто мовний акт, а культурно-комунікативна подія, в якій перекладач виконує роль посередника між двома світоглядами, двома системами цінностей і комунікативними ситуаціями. Його завдання — забезпечити, щоб перекладений текст був читабельним, доречним і комунікативно ефективним у цільовій культурі, водночас зберігаючи або адекватно передаючи культурно важливі компоненти тексту джерела. Такий підхід дає ґрунт для подальшого аналізу лексико-семантичного поля «мужність» і його перекладу як складної міжкультурної комунікації.

1.2. Аудіовізуальний переклад у системі сучасного перекладознавства

Аудіовізуальний переклад (АВП) є спеціалізованою галуззю перекладознавства, яка досліджує процес передачі змісту та культурних особливостей аудіовізуальних текстів, включно з кіно-, телепродукцією та відеоіграми. Цей напрямок перекладознавства сформувався у другій половині ХХ століття і тісно пов'язаний із розвитком масових медіа, технологій синхронного і закадрового перекладу, субтитрування та дубляжу [59].

Однією з ключових рис аудіовізуального перекладу є мультимодальність, тобто взаємодія вербальних і невербальних засобів комунікації. Як зазначає М. Дубровська, АВП включає аналіз усіх компонентів тексту — мови, звуку, музики, графічних елементів та візуальної композиції — і прагне забезпечити сприйняття повідомлення аудиторією цільової культури [61].

Особливу увагу дослідники приділяють субтитруванню та дубляжу, які мають власні перекладацькі стратегії. Дж. Дітлінг визначає, що субтитрування передбачає конденсацію інформації, синхронізацію тексту зі звуковою доріжкою та обмеження за часом і простором на екрані, тоді як дубляж зосереджується на синхронізації губ і інтонаційної передачі персонажів [60].

АВП також характеризується високим рівнем інтеркультурної адаптації, оскільки аудиторія має сприймати культурно специфічні елементи, такі як ідіоми, жаргон, історичні реалії та гумор. Українські дослідники, зокрема О. Кияк та В. Карабан, підкреслюють, що успішність перекладу аудіовізуального тексту залежить від правильного вибору стратегії адаптації — від буквального перекладу до конкретизації або локалізації [82; 78].

Сучасні технології і комп'ютерні інструменти значно вплинули на розвиток АВП. Наприклад, використання САТ-систем, автоматизованих субтитрувальних платформ та синтезу голосу дозволяє підвищити точність і ефективність перекладу, однак водночас потребує ретельної лінгвістичної та культурної адаптації [62].

Отже, аудіовізуальний переклад у системі сучасного перекладознавства розглядається як комплексний міждисциплінарний процес, що поєднує лінгвістичні, культурологічні та технічні аспекти, і спрямований на передачу змісту, емоційного забарвлення та культурної специфіки оригінального матеріалу.

1.2.1. Субтитрування як вид аудіовізуального перекладу

Аудіовізуальний переклад розглядається в сучасному перекладознавстві як міждисциплінарна галузь, що оперує не лише вербальними одиницями, а й сукупністю невербальних кодів (візуальних, звукових, паралінгвістичних), які спільно формують зміст і прагматичний ефект твору. Це породжує необхідність говорити про «полісігмність» (polysemiotic nature) аудіовізуальних текстів і зумовлює специфічні вимоги до перекладача як інтерпретатора не тільки мовних, але й кінематографічних знаків. Таке розуміння підкреслює, що автентичне відтворення змісту вимагає

інструментів, які поєднують лінгвістичний аналіз із знанням кінематографічних технік, монтажу та аудіовізуальної композиції [57, с. 15].

За типовою класифікацією, до основних форм реалізації аудіовізуального перекладу належать субтитрування, дубляж та різновиди «перезовучування» (revoicing) — voice-over, narration, voice-over із частковою синхронізацією, а також усні форми синхронного перекладу. Субтитрування (interlingual та intralingual) передбачає додавання синхронізованого тексту на екрані, який або перекладає чужомовну мову, або відтворює той самий текст для осіб з вадами слуху; воно відзначається жорсткими часовими та просторовими обмеженнями (ліміт числа знаків, швидкість читання, синхронізація зі зміною кадрів). Дубляж полягає у заміні оригінальної звукової доріжки новою, цілком замінною мовною дорожкою, що вимагає синхронізації по губах (lip-sync) та стилістичної адаптації діалогів; voice-over, narration і подібні техніки використовують усне прочитання перекладу поверх оригінальної доріжки або замість неї у меншій мірі орієнтуючись на точний синхрон [84, с. 21].

Крім згаданих, сучасна практика та політика медіадоступності включає такі форми, як аудіоопис (audio description) для незрячих і слабозорих глядачів, субтитри для людей з вадами слуху (SDH/closed captions) із врахуванням нефровербальних звуків, суртайтлінг (surtitling) для театральних та оперних постановок, а також респікінг (respeaking) — створення субтитрів у реальному часі на основі переспіченого (повтореного і скороченого) мовлення, що часто застосовується в прямих трансляціях. Ці форми показують, що AV-переклад одночасно виконує перекладницьку та інклюзивну функції, поєднуючи елементи локалізації й доступності [76, с. 16].

Технічні та прагматичні обмеження кожної форми визначають перекладацькі рішення. Субтитрування обмежене двома рядками по приблизно 35–42 знаки (залежно від стандартів), потребує редукції, компресії повідомлення і відбору інформаційно найзначущих одиниць, тоді як дубляж вимагає кастингу голосів, адаптації рядків до артикуляційних характеристик персонажів і часто — стилістичної переформатизації реплік, щоб зберегти іронію, гумор чи емоційний відтінок. Voice-over і narration

можуть забезпечити більшу «лінгвістичну насиченість», але іноді втрачають точні інтонаційні й кінематографічні нюанси, які передавались оригінальною акторською грою. Такий компроміс між точністю, читабельністю, синхронністю й емоційною еквівалентністю — центральне практичне питання AVT [84].

Субтитрування є одним із найпоширеніших і найдавніших видів аудіовізуального перекладу. Р. І. Лукшин визначає субтитри як «письмовий переклад усного діалогу, що з'являється на екрані синхронно з відповідними репліками персонажів» [27, с. 28]. Ця форма перекладу має низку специфічних характеристик, які відрізняють її від інших видів АВП і зумовлюють особливі вимоги до перекладацької практики.

Технічні обмеження є ключовою особливістю субтитрування. Л. В. Коломієць наголошує на тому, що «субтитрувальник повинен враховувати просторові та часові обмеження: кількість символів у рядку, тривалість демонстрації субтитру на екрані, швидкість читання глядачів» [87, с. 112]. Стандартні норми передбачають, що субтитр має містити не більше 35-40 символів у рядку, а його тривалість має відповідати швидкості читання середнього глядача, що становить приблизно 140-180 слів на хвилину.

Семіотична редукція є невід'ємною частиною процесу субтитрування. О. П. Снелл-Хорнбі зазначає, що «перехід від усного мовлення до письмового тексту, обмеженого часом і простором, неминуче призводить до компресії інформації» [80, с. 67]. Перекладач вимушений відбирати найбільш релевантну інформацію, жертвуючи деякими деталями заради збереження основного змісту та забезпечення комфортного сприйняття глядачем. Це вимагає від субтитрувальника глибокого розуміння контексту, вміння визначати пріоритети та приймати швидкі перекладацькі рішення.

Взаємодія вербального та візуального компонентів є особливо важливою в субтитруванні. Як стверджує І. В. Кобякова, «субтитри не існують ізольовано, а є частиною комплексного аудіовізуального повідомлення, де візуальна інформація може доповнювати, пояснювати або навіть суперечити вербальному тексту» [15, с. 145]. Це означає, що перекладач має враховувати візуальний контекст при виборі

перекладацьких рішень, використовуючи образ як додаткове джерело інформації та можливість для компенсації втрат, неминучих при редукції тексту.

Культурна адаптація в субтитруванні має свої особливості порівняно з іншими видами перекладу. Р. П. Зорівчак підкреслює, що «субтитрувальник повинен знайти баланс між екзотизацією (збереженням культурно-специфічних елементів) та доместикацією (адаптацією до культури цільової мови)» [8, с. 89]. Вибір стратегії залежить від численних факторів: типу аудиторії, жанру аудіовізуального твору, функції культурного елемента в тексті, наявності візуальних підказок.

Синхронізація є критично важливим аспектом якісного субтитрування. А. В. Матвієнко зазначає, що «субтитри повинні з'являтися і зникати синхронно з усним мовленням, враховуючи природні паузи в діалогах та зміну планів» [32, с. 201]. Порушення синхронізації може призвести до когнітивного дисонансу у глядача, коли текст на екрані не відповідає тому, що він бачить і чує, що значно погіршує якість сприйняття аудіовізуального твору.

Лінгвістична компресія в субтитруванні здійснюється на різних рівнях мовної системи. Н. М. Литвиненко виділяє такі основні прийоми компресії: «опущення надлишкових елементів, конденсація синтаксичних структур, використання більш лаконічних лексичних одиниць, заміна складних граматичних конструкцій простішими» [25, с. 78]. Водночас важливо уникати надмірної компресії, яка може призвести до втрати важливої інформації або порушення природності мови перекладу.

Особливу увагу в субтитруванні приділяють передачі стилістичних особливостей оригіналу. О. В. Ребрій наголошує, що «субтитри повинні відображати регістр мовлення, соціолект, ідіолект персонажів, зберігаючи характерологічну функцію мовлення» [44, с. 156]. Це особливо актуально для художніх фільмів, де мовна характеристика персонажів є важливим засобом їхньої характеристики. Перекладач має знаходити компактні способи передачі діалектних особливостей, просторіч, професіоналізмів, не порушуючи природності та читабельності субтитрів.

Технологічний прогрес відкриває нові можливості для субтитрування. Т. Р. Кияк відзначає, що «розвиток програмного забезпечення для автоматичного розпізнавання мовлення та машинного перекладу створює передумови для автоматизації процесу субтитрування» [11, с. 189]. Водночас якість автоматично створених субтитрів ще не досягла рівня професійного перекладу, особливо у випадках складного діалогу, специфічної термінології або культурно-специфічних елементів, що вимагає обов'язкового постредагування людиною-перекладачем.

Отже, субтитрування як вид аудіовізуального перекладу являє собою складну перекладацьку діяльність, що вимагає від фахівця не лише високого рівня володіння мовами та перекладацькими компетенціями, а й розуміння специфіки аудіовізуального медіуму, технічних навичок роботи зі спеціалізованим програмним забезпеченням, здатності швидко приймати рішення в умовах численних обмежень. Субтитрування відіграє важливу роль у забезпеченні доступності аудіовізуального контенту для різних категорій глядачів та сприяє розвитку міжкультурної комунікації у сучасному глобалізованому світі.

1.2.2. Прагматична адаптація аудіовізуального тексту в кіноперекладі

Прагматична адаптація є одним із ключових аспектів аудіовізуального перекладу, що визначає ефективність міжкультурної комунікації через кінематографічні твори. За визначенням О. В. Ребрія, прагматична адаптація – це «цілеспрямоване перетворення вихідного тексту з метою досягнення певного комунікативного ефекту з урахуванням специфіки цільової аудиторії» У контексті кіноперекладу це означає необхідність врахування культурних, соціальних, психологічних особливостей глядачів, для яких призначений переклад, а також специфіки кінематографічного медіуму як полікодової семіотичної системи.

Теоретичні засади прагматичної адаптації в перекладознавстві сформувалися під впливом комунікативно-функціонального підходу до перекладу. Як зазначає Р. П. Зорівчак, «функціонально-прагматичний підхід до перекладу передбачає, що

еквівалентність встановлюється не на рівні формальних структур, а на рівні комунікативного ефекту, який створюють оригінальний і перекладений тексти». Це положення особливо актуальне для аудіовізуального перекладу, де множинність семіотичних кодів створює складну систему смислотворення, а культурні відмінності між аудиторіями можуть суттєво впливати на сприйняття твору.

Культурна специфіка аудіовізуального тексту потребує особливої уваги з боку перекладача. Л. В. Коломієць підкреслює, що «кінематографічний твір є не просто текстом, а культурним артефактом, насиченим культурно-специфічними елементами, реаліями, алюзіями, які можуть бути незрозумілими для представників іншої культури» [20, с. 234]. Перекладач постає перед вибором між стратегіями екзотизації (збереження культурної чужості оригіналу) та доместикації (пристосування до культури реципієнта), кожна з яких має свої переваги та обмеження залежно від конкретного контексту перекладу.

Прагматична адаптація реалій є однією з найскладніших проблем кіноперекладу. І. В. Кобякова виділяє декілька стратегій передачі реалій в аудіовізуальному перекладі: «транскрипція або транслітерація, калькування, описовий переклад, функціональний аналог, нейтралізація, генералізація» [16, с. 112]. Вибір конкретної стратегії залежить від низки факторів: типу реалії, її функції в тексті, наявності візуальної інформації на екрані, можливостей для компенсації в інших частинах тексту, очікувань та фонових знань цільової аудиторії.

Особливу увагу в прагматичній адаптації приділяють передачі гумору. А. В. Ніконова зазначає, що «гумор є культурно обумовленим феноменом, і те, що викликає сміх в одній культурі, може залишитися незрозумілим або навіть викликати негативну реакцію в іншій» [39, с. 67]. Аудіовізуальний переклад гумористичних елементів ускладнюється необхідністю збереження синхронізації з візуальним рядом, часовими обмеженнями, специфікою гумористичних прийомів (каламбури, мовна гра, ситуативний гумор), які часто базуються на особливостях конкретної мови та культури.

Мовна гра та каламбури становлять особливий виклик для перекладача. О. П. Снелл-Хорнбі констатує, що «каламбур, що базується на омонімії або багатозначності слів вихідної мови, рідко має пряму відповідність у мові перекладу» [47, с. 156]. У кіноперекладі ця проблема посилюється тим, що каламбур часто є ключовим елементом комічної сцени або важливим для розвитку сюжету. Перекладач може вдаватися до компенсації, створивши каламбур в іншому місці тексту, або до пояснювального перекладу, хоча це може призвести до втрати комічного ефекту.

Соціолінгвістичні аспекти прагматичної адаптації включають передачу соціальних діалектів, професійного жаргону, вікових особливостей мовлення. Н. В. Майкова підкреслює, що «соціолінгвістична варіативність мовлення персонажів виконує важливу характерологічну функцію, сприяє розкриттю їхнього соціального статусу, освіти, походження» [29, с. 201]. Відтворення цих особливостей у перекладі потребує глибокого розуміння як вихідної, так і цільової культур, знання соціальних діалектів та вміння знайти функціональні еквіваленти, які б створювали аналогічний ефект у свідомості цільової аудиторії.

Територіальні діалекти та регіональні варіанти мови також потребують прагматичної адаптації. Т. А. Некряч зазначає, що «діалектне забарвлення мовлення персонажів часто несе важливу інформацію про їхнє географічне походження, соціальне середовище» [12, с. 178]. При перекладі перекладач повинен вирішити, чи зберігати діалектне забарвлення, використовуючи відповідний діалект мови перекладу, чи нейтралізувати його, використовуючи стандартну мову. Кожен із цих підходів має свої переваги: збереження діалекту підтримує колорит оригіналу, але може створювати додаткові труднощі для розуміння.

Інтертекстуальні посилання та культурні алюзії становлять особливий виклик для прагматичної адаптації. О. В. Ковальова стверджує, що «кінематографічні тексти насичені алюзіями до літературних творів, історичних подій, популярної культури, які можуть бути незнайомими цільовій аудиторії» [18, с. 123]. Перекладач може використовувати різні стратегії: збереження алюзії з додатковим поясненням, заміну на

еквівалентну алюзію з цільової культури, нейтралізацію алюзивного елемента. Вибір стратегії залежить від функції алюзії в тексті та можливостей для її розпізнавання цільовою аудиторією.

Прагматична адаптація табуованої лексики та обценної лексики є делікатним питанням в кіноперекладі. С. В. Андрієнко підкреслює, що «табу та норми вираження емоцій суттєво різняться між культурами, і те, що є прийнятним в одній культурі, може вважатися неприпустимим в іншій» [2, с. 89]. Перекладач повинен враховувати не лише лінгвістичні, але й соціокультурні фактори, вікову категорію аудиторії, контекст використання табуованої лексики, її функцію в характеристиці персонажа або ситуації.

Прагматичні аспекти передачі імен власних у кіноперекладі також потребують ретельного аналізу. Р. І. Лукшин зазначає, що «імена персонажів можуть нести додаткову семантичну, конотативну інформацію, бути промовистими або алюзивними» [26, с. 45]. Транскрипція імен є найпоширенішою стратегією, але в деяких випадках виправдана адаптація (для казкових персонажів) або навіть переклад (для промовистих імен). Прийняття таких рішень вимагає від перекладача врахування функції імені в тексті, культурних асоціацій, які воно викликає, та очікувань аудиторії.

Темпоральна та просторова адаптація є важливими складовими прагматичної адаптації. І. О. Бондаренко стверджує, що «система вимірювань, формати дат, адреси, номери телефонів можуть потребувати адаптації для зручності сприйняття цільовою аудиторією» [3, с. 167]. Наприклад, переклад імперських одиниць виміру на метричні, пояснення специфічних для вихідної культури часових періодів (навчальний рік, свята), адаптація адрес та географічних орієнтирів. При цьому перекладач повинен зважати на візуальну інформацію на екрані, яка може суперечити вербальній адаптації.

Експліцитація та імпліцитація як прийоми прагматичної адаптації широко використовуються в аудіовізуальному перекладі. Н. М. Литвиненко визначає експліцитацію як «розгортання імпліцитної інформації оригіналу, її перетворення на експліцитну в перекладі» [23, с. 134]. Це може бути необхідно, коли певна інформація є

очевидною для вихідної аудиторії через спільні культурні знання, але потребує пояснення для цільової аудиторії. Імпліцитація, навпаки, передбачає згортання експліцитної інформації, яка є надлишковою для цільової аудиторії.

Особливу роль у прагматичній адаптації відіграє концепт цільової аудиторії. О. В. Фоменко підкреслює, що «перекладач повинен чітко уявляти собі характеристики цільової аудиторії: вік, освітній рівень, культурні компетенції, мовні знання» [48, с. 98]. Різні категорії аудиторії потребують різного рівня адаптації. Дитяча аудиторія може потребувати спрощення лексики та граматичних структур, пояснення незнайомих концептів. Інтелектуальна аудиторія, навпаки, може цінувати збереження культурної специфіки оригіналу, складності мови та стилю.

Жанрова специфіка суттєво впливає на стратегії прагматичної адаптації. Т. Р. Кияк зазначає, що «різні жанри кіно висувають різні вимоги до перекладу: комедія потребує особливої уваги до передачі гумору, драма – до емоційного впливу, документальне кіно – до точності фактичної інформації» [11, с. 201]. Перекладач повинен розуміти жанрові конвенції як вихідної, так і цільової культур, враховувати очікування аудиторії щодо конкретного жанру, адаптувати перекладацькі стратегії до жанрових особливостей твору.

Прагматична адаптація в контексті різних видів аудіовізуального перекладу має свої особливості. А. В. Матвієнко порівнює підходи до прагматичної адаптації в дубляжі та субтитруванні: «Дубляж надає більше можливостей для культурної адаптації, оскільки глядач не чує оригінального мовлення. Субтитрування, навпаки, вимагає більш обережного підходу до адаптації, оскільки глядачі, знайомі з вихідною мовою, можуть помітити значні розбіжності між оригіналом і перекладом» [32, с. 178].

Ідеологічна адаптація є важливим, хоча й контрверсійним аспектом прагматичної адаптації. Н. В. Майкова зазначає, що «в деяких випадках переклад може свідомо або несвідомо відображати ідеологічні установки цільової культури, цензурувати або трансформувати елементи, що суперечать її цінностям» [28, с. 145]. Це особливо актуально для політично чутливих тем, зображення насильства,

сексуальності, релігійних питань. Перекладач повинен усвідомлювати етичні аспекти таких трансформацій та їхній вплив на цілісність художнього твору.

Лінгвокультурологічний аспект прагматичної адаптації пов'язаний з передачею концептів, що не мають прямих відповідників у цільовій культурі. О. В. Ребрій підкреслює, що «лінгвоспецифічні концепти, що відображають унікальні аспекти світосприйняття певного етносу, потребують особливих стратегій перекладу» [43, с. 223]. Перекладач може використовувати описовий переклад, культурну субституцію, транслітерацію з поясненням, кожна з цих стратегій має свої переваги та обмеження залежно від контексту та функції концепту в тексті.

Емоційно-експресивна адаптація спрямована на збереження емоційного впливу оригіналу. І. В. Кобякова зазначає, що «емотивна функція мови в аудіовізуальному тексті часто реалізується через специфічні мовні засоби: вигуки, інтенсифікатори, емоційно забарвлену лексику» [16, с. 189]. При перекладі важливо відтворити емоційну тональність висловлювань, використовуючи функціонально еквівалентні засоби цільової мови. Це вимагає від перекладача не лише лінгвістичної, але й культурної компетенції, розуміння способів вираження емоцій у різних культурах.

Вікова адаптація є важливим фактором, що впливає на прагматичні рішення в кіноперекладі. Л. В. Коломієць підкреслює, що «переклад фільмів для дітей потребує особливої уваги до мовного оформлення, спрощення складних концептів, адаптації культурних реалій до рівня розуміння дитячої аудиторії» [20, с. 267]. Водночас важливо уникати надмірного спрощення, яке може призвести до примітивізації тексту та втрати його художньої цінності. Перекладач повинен знайти баланс між доступністю та збереженням багатства оригіналу.

Технологічні аспекти прагматичної адаптації пов'язані з особливостями аудіовізуального медіуму. Р. П. Зорівчак наголошує на тому, що «взаємодія вербального, візуального та аудіального компонентів створює можливості для компенсації втрат при перекладі, але водночас накладає обмеження на перекладацькі рішення» [9, с. 156]. Візуальна інформація на екрані може підтримувати або

суперечити вербальному перекладу, що необхідно враховувати при прийнятті рішень щодо адаптації.

Прагматична еквівалентність як критерій якості аудіовізуального перекладу передбачає, що переклад має викликати у цільовій аудиторії комунікативний ефект, максимально наближений до ефекту оригіналу. О. П. Снелл-Хорнбі визначає прагматичну еквівалентність як «відповідність між оригіналом і перекладом на рівні комунікативної функції та впливу на реципієнта» [46, с. 201]. Досягнення такої еквівалентності в аудіовізуальному перекладі вимагає комплексного підходу, що враховує всі складові прагматичної адаптації та специфіку полікодової природи кінематографічного тексту.

Баланс між точністю та адаптацією є ключовою дилемою прагматичної адаптації в кіноперекладі. Т. А. Некряч підкреслює, що «надмірна адаптація може призвести до втрати культурної специфіки оригіналу, його екзотизації, тоді як недостатня адаптація може зробити текст незрозумілим для цільової аудиторії» [12]. Перекладач повинен знаходити золоту середину, враховуючи функцію твору, характеристики аудиторії, жанрові особливості, культурний контекст. Це вимагає високого рівня професійної компетенції, культурної обізнаності та творчого підходу до перекладацької діяльності.

Отже, прагматична адаптація аудіовізуального тексту в кіноперекладі є складним багатоаспектним процесом, що вимагає від перекладача не лише досконалого володіння мовами, але й глибокого розуміння культурних, соціальних, психологічних факторів, що впливають на сприйняття тексту різними аудиторіями. Успішна прагматична адаптація забезпечує ефективну міжкультурну комунікацію через кіномистецтво, сприяє взаєморозумінню між культурами, зберігаючи при цьому художню цінність та автентичність оригінального твору. Подальші дослідження в цій галузі повинні враховувати динамічні зміни в глобальному медіапросторі, розвиток нових технологій перекладу та еволюцію культурних практик сприйняття аудіовізуальних текстів.

1.2.3. Специфіка аудіовізуального перекладу військових фільмів

Аудіовізуальний переклад є когнітивною діяльністю з інтерпретації мультимедійного тексту мовою оригіналу і створення нового еквівалентного йому мультимедійного тексту мовою перекладу з урахуванням таких контекстуальних складників твору, як музика, відеоряд та невербальні знаки [1, с. 122]. Військове кіно становить особливий жанр кінематографу, що вимагає від перекладача не лише високого рівня мовної компетенції, але й глибокого розуміння військової термінології, тактики, історичного контексту та культурних особливостей зображення війни в різних національних кінематографічних традиціях.

Кіно як аудіовізуальне мистецтво має свої власні особливості, де текст є важливим компонентом, який не може розглядатися окремо. Будь-який фільм – художній або документальний – як об'єкт лінгвістичного дослідження завжди викликає певні труднощі, оскільки є складною системою подання знань, що містить, окрім тексту, ще й екстралінгвістичні чинники, важливі для його розуміння [1, с. 122]. У випадку військових фільмів ці особливості набувають критичного значення, адже точність і автентичність перекладу можуть впливати на сприйняття історичних подій та формування відповідних культурних уявлень.

А. Козуляєв виділяє три основні причини, чому потрібно вважати аудіовізуальний переклад окремою галуззю дослідження: по-перше, в аудіовізуальному перекладі є певна кількість обмежень; по-друге, аудіовізуальний текст є полісемантичним; по-третє, перекладач повинен володіти навичками аналізу та синтезу семантики [19]. Ці особливості особливо яскраво проявляються при перекладі військових фільмів, де полісемантичність доповнюється складною військовою термінологією, а обмеження посилюються необхідністю збереження історичної точності та автентичності.

Військова термінологія є одним із ключових викликів аудіовізуального перекладу військових фільмів. О. В. Ребрій підкреслює, що «переклад спеціальної термінології вимагає від перекладача не лише знання мови, але й розуміння предметної

галузі, до якої належать терміни» [44, с. 201]. Військова лексика включає назви військових звань, родів військ, видів озброєння, військової техніки, тактичних операцій, які часто не мають прямих відповідників у мові перекладу або потребують адаптації до реалій цільової аудиторії.

Система військових звань різних країн має суттєві відмінності, що створює складнощі при перекладі. Р. П. Зорівчак зазначає, що «реалії, які відображають специфічні явища певної культури, потребують особливих перекладацьких стратегій» [8, с. 78]. Наприклад, система військових звань США, Великобританії, Німеччини та України має значні розбіжності як у назвах, так і в ієрархії. Перекладач повинен вирішити, чи використовувати функціональні еквіваленти, чи транскрибувати оригінальні назви з поясненням, чи використовувати описовий переклад.

Види аудіовізуального перекладу мають різну специфіку застосування для військових фільмів. На основі класифікації, запропонованої українськими дослідниками, можна виділити основні види: субтитрування (внутрішньомовні та міжмовні субтитри), закадровий переклад (одноголосий, двоголосий, багатоголосий), дублювання, спеціалізований аудіовізуальний переклад [1, с. 123]. Кожен із цих видів має свої особливості при роботі з військовою тематикою.

Субтитрування як спеціалізований скорочений, фрагментарний різновид перекладу має особливу специфіку при перекладі військових фільмів. Т. І. Малкович підкреслює важливість відтворення діалогічного мовлення в кіноперекладі, що особливо актуально для військових фільмів із їхньою специфічною комунікацією [31]. До презентації субтитрів на екрані є вимоги: кількість символів у рядку не повинна перевищувати 40, а кількість рядків субтитрів у кадрі – двох. Для прочитання субтитрів середньостатистичному глядачеві знадобиться близько 4,5-5 секунд [7, с. 143].

При субтитруванні військових фільмів особливо гостро постає проблема компресії тексту. Військові команди, які в оригіналі можуть бути дуже короткими та лаконічними, повинні зберегти свою імперативність та чіткість у перекладі. Водночас складні військово-тактичні пояснення, обговорення стратегії потребують значного

скорочення для відповідності технічним вимогам субтитрування. Основним завданням перекладача є прийняття рішення про важливість або другорядність інформації [1, с. 124].

Синхронізація субтитрів з візуальним рядом у військових фільмах має специфічні особливості. Субтитри повинні з'являтися на екрані і зникати синхронно зі звучанням мови. Сьогодні існує низка комп'ютерних програм, які синхронізують звучання мови героїв і субтитри, наприклад програми Aegisub або Subtitle WorkShop. У бойових сценах, де діалоги відбуваються швидко, правильна синхронізація стає критично важливою для збереження напруження та динаміки сцени.

Історичний контекст відіграє вирішальну роль у перекладі військових фільмів. Т. Р. Кияк підкреслює важливість «екстралінгвістичних знань перекладача, його обізнаності з історичними, культурними, соціальними реаліями епохи» [11, с. 156]. Фільми про Першу та Другу світові війни містять численні історичні алюзії, згадки про конкретні битви, військові операції, історичних постатей, які можуть бути незнайомими цільовій аудиторії. Перекладач повинен вирішити, чи потрібні додаткові пояснення, чи візуальний ряд надає достатньо інформації.

М. Верді виділяє п'ять основних видів кіноперекладу, які по-різному застосовуються до військових фільмів: робота синхронного перекладача на кінофестивалях; озвучування фільму одним актором; озвучування фільму двома акторами; повне дублювання фільму; використання титрів. Вибір конкретного виду перекладу для військового фільму залежить від багатьох факторів: цільової аудиторії, бюджету, культурних традицій країни демонстрування.

Дублювання військових фільмів має свої специфічні виклики та переваги. За дублювання мова оригіналу відсутня і не сприймається глядачем, створюючи ефект, що фільм спочатку знятий на мові перекладу. Це дає можливість адаптувати фільм до вимог цензури, замінити діалектні особливості соціолектними, забезпечити більш комфортне сприйняття [11]. Однак дублювання військових команд, бойових криків,

напружених діалогів потребує високої майстерності від перекладача та акторів озвучування.

Культурні відмінності в сприйнятті та зображенні війни також впливають на перекладацькі рішення. І. В. Кобякова зазначає, що «переклад завжди здійснюється в певному культурному контексті, і перекладач виступає медіатором між двома культурами» [15]. Різні національні кінематографії по-різному зображують війну: американські фільми часто акцентують на героїзмі та індивідуальних подвигах, європейські – на трагічності війни, радянські – на масовому героїзмі.

А. П. Чужакін відносить переклад за допомогою субтитрів до комбінованого виду перекладу, оскільки в ньому поєднуються особливості різних видів перекладу залежно від мети і характеру роботи. Це особливо актуально для військових фільмів, де можуть поєднуватися різні стилі мовлення: від офіційно-ділового у військових рапортах до розмовного у діалогах солдатів.

Прагматичний потенціал субтитрів військових фільмів – це результат вибору змісту повідомлення, спосіб його мовного вираження і передачі. Під час перекладу кінофільмів за допомогою субтитрів перекладатися повинна вся інформація, що має прагматичне значення [15]. Наприклад, тексти військових пісень, які можуть бути залишені без перекладу під час дублювання, повинні бути перекладені в субтитрах.

А. О. Мельник виділяє низку обмежень, з якими стикається перекладач: нормативні обмеження (необхідність досягнення динамічної еквівалентності); соціальні обмеження (облік культурних, моральних, етичних цінностей); персональні обмеження (особливості мовної ідентичності перекладача); фізіологічні обмеження (когнітивні процеси сприйняття інформації). У випадку військових фільмів ці обмеження доповнюються необхідністю дотримання історичної точності[34].

Переваги субтитрування для військових фільмів є численними. По-перше, субтитри дають змогу зберегти художню цінність фільму, оцінити майстерність акторів, зберегти їхні справжні голоси, інтонації. По-друге, даний вид перекладу не

спотворює мову оригіналу. По-третє, переклад за допомогою субтитрів технічно менш складний у виконанні [17].

Ідеологічний аспект військових фільмів потребує особливої уваги перекладача. Н. В. Майкова підкреслює, що «переклад може свідомо або несвідомо відображати ідеологічні установки цільової культури» [18, с. 145]. Військові фільми часто мають виразну ідеологічну складову: вони можуть прославляти або засуджувати війну. При перекладі важливо зберігати ідеологічну позицію оригіналу.

Передача емоційного напруження та драматизму бойових сцен є важливим аспектом перекладу. Бойові сцени супроводжуються криками команд, лайкою, вигуками болю та страху, які мають бути перекладені так, щоб зберегти емоційний вплив на глядача. Слова, які інтонаційно виділені в мові, у субтитрах повинні бути виділені графічними засобами [19].

Документальна точність у військових фільмах, заснованих на реальних подіях, накладає додаткову відповідальність на перекладача. Під час підготовки субтитрів переклад проходить два етапи перевірки. На першому етапі носій мови аналізує субтитри без ознайомлення з відеорядом. Другий етап також називають симуляцією, коли субтитри накладаються на відео [20].

Переклад назв військової техніки та озброєння становить окрему проблему. Військова техніка має офіційні позначення (танк Т-34, літак В-17), розмовні назви (Sherman, Tiger) та аббревіатури (БТР, БМП). Перекладач повинен вирішити, чи транскрибувати оригінальні назви, чи використовувати описовий переклад.

Багатомовність як характеристика багатьох військових фільмів створює додаткові виклики. Військові фільми часто зображують взаємодію військових різних країн, полонених, місцевого населення. Перекладач повинен знайти способи відобразити цю багатомовність у перекладі, зберігаючи розуміння глядачем.

Військовий етикет та форми звертання мають культурну специфіку. У різних арміях існують різні традиції звертання: за званням, за посадою, за прізвищем. Ступінь

формальності, використання «ви» або «ти» – усе це має бути врахованим у перекладі для створення автентичної атмосфери військового середовища.

Переклад абревіатур та акронімів є технічним викликом. Військова сфера насичена абревіатурами: назви військових організацій (NATO, USSR), військових підрозділів (USMC, SAS), військової техніки (IFV, APC). Перекладач повинен вирішити, чи зберігати оригінальні абревіатури, чи використовувати усталені еквіваленти.

Передача військового гумору та іронії є складним завданням. Жарти про військову службу, чорний гумор, іронічні коментарі щодо командування потребують знаходження функціональних еквівалентів. Гумор у військовому середовищі часто базується на специфічних ситуаціях, незрозумілих цивільним особам.

Вікова категорія аудиторії військових фільмів також впливає на перекладацькі рішення. Військові фільми часто мають вікові обмеження через зображення насильства, використання нецензурної лексики. Перекладач повинен дотримуватися балансу між автентичністю перекладу та відповідністю віковим обмеженням.

Одним із видимих недоліків субтитрування є важкість сприйняття. Не кожен глядач здатний одночасно сприймати зображення на екрані і читати текст субтитрів [22]. Це особливо актуально для військових фільмів із динамічними бойовими сценами. Водночас дублювання дає змогу глядачеві повністю зосередитися на візуальному ряді.

Отже, аудіовізуальний переклад військових фільмів є складним та багатоаспектним завданням, що вимагає від перекладача не лише високого рівня мовної компетенції, але й глибоких знань у галузі військової справи, історії, культури. Вибір між субтитруванням та дублюванням залежить від численних факторів. Успішний переклад військового фільму повинен зберігати автентичність оригіналу, передавати емоційний вплив, забезпечувати розуміння складної термінології та історичного контексту. Перекладач повинен бути всебічно розвинений, володіти величезним запасом знань, мати перекладацьке чуття та інтуїцію, розуміти специфіку полісемантичного аудіовізуального тексту.

1.3. Лексико-семантичне поле як об'єкт перекладознавчого дослідження

Лексико-семантичне поле (ЛСП) розглядається в сучасному перекладознавстві як сукупність слів і виразів, що об'єднані спільною семантичною ознакою та відображають певну концептуальну сферу. Концепція ЛСП дозволяє виявляти когнітивні та культурні відмінності між мовами і є важливим інструментом для аналізу перекладу [20, с. 23–25].

За визначенням О. Поповича, ЛСП забезпечує системне уявлення про семантичні зв'язки між словами, дозволяє класифікувати синонімічні ряди, антонімічні пари та терміни, що відображають специфіку предметної або культурної галузі [88, с. 58–60]. Таким чином, ЛСП є ключовим об'єктом дослідження при перекладі текстів, які містять специфічну лексику та культурно забарвлені елементи.

У перекладознавстві аналіз ЛСП дозволяє визначити еквіваленти слів і виразів в іншій мові, а також встановити стратегії передачі значення. Відповідно до В. Карабана та А. Мея, перекладачеві необхідно враховувати, що семантичне поле в одній мові може частково або повністю не збігатися з полем у мові перекладу, що потребує використання трансформацій, конкретизації або адаптації [80, с. 112–115].

Науковці наголошують, що ЛСП тісно пов'язане з когнітивними моделями перекладу. Зокрема, А. Науменко підкреслює, що перекладач повинен оперувати не лише лексичними еквівалентами, а й семантичними відтінками, культурними коннотаціями та комунікативними функціями слова [86, с. 145–147]. Це особливо актуально при перекладі термінології, художніх і науково-технічних текстів.

Сучасні методи дослідження ЛСП включають корпусний аналіз, який дозволяє зіставляти лексичні одиниці в контексті великих масивів текстів і виявляти перекладацькі закономірності. Як зазначає М. Бейкер, такий підхід дозволяє об'єктивно визначати перекладацькі універсалиї та найпоширеніші стратегії передачі лексико-семантичних полів [55, с. 237–240].

Таким чином, ЛСП є важливим об'єктом перекладознавчого дослідження, оскільки дозволяє комплексно аналізувати взаємозв'язки слів у мові оригіналу та мові перекладу, враховувати культурні відмінності і забезпечувати точну передачу значення та стилю тексту.

1.3.1. Структура та специфіка лексико-семантичного поля у перекладознавстві

Лексико-семантичне поле виступає важливою одиницею аналізу в перекладознавстві і ширше — в семантиці та лексикології мов. Воно визначається як сукупність лексичних одиниць однієї мови, об'єднаних спільністю змісту, яка відображає предметну, функціональну або понятійну подібність позначуваних явищ. У найбільш загальному вигляді лексико-семантичне поле функціонує як система, в межах якої значення кожної лексеми визначається не лише окремо, а через відношення до інших лексичних одиниць: семантичні відношення (синонімія, гіпонімія, антонімія, полісемія), парадигма-прикладні зв'язки, а також контекстуальна і стилістична специфіка [14].

Структура такого поля має кілька рівнів і компонентів. Одним із базових елементів є ядро поля, яке репрезентує найбільш загальні, типові лексичні одиниці, що чітко відображають основне поняття чи сферу. У багатьох дослідженнях ядро характеризується високою ступенем семантичної спорідненості між одиницями, високою частотою вживання і мінімальною семантичною віддаленістю від центру поля. Навколо ядра формується центр (інколи його називають внутрішнім полем) — одиниці, які мають значущу спорідненість з ядром, але можуть мати додаткову конкретизацію або стилістичну чи функціональну обумовленість. Далі розміщується периферія поля — це одиниці, чийі значення менш типові для даної сфери, вони деталізують або розширюють поле, можуть мати стикування з іншими лексико-семантичними полями, бути більш спеціалізованими, чи менш частотними. Така трирівнева модель «ядро–центр–периферія» часто використовується для опису структури лексико-семантичних полів у мовознавчих дослідженнях. Окрім цієї ієрархії, поля містять мікрополя або лексико-семантичні підгрупи, які виділяються за

функціональними, стилістичними, тематичними або частиномовними ознаками. Наприклад, дослідження художнього тексту показує, що поле поділене на мікрополя, які представляють тематичні підрозділи поняття-сфери, а далі — на семантичні підкласи, які групують лексичні одиниці за спільними семантико-морфологічними ознаками. У межах цих підгруп існують зв'язки вертикального (гіпо-гіперонімія) та горизонтального (синтонія, суміжність) характеру [15, с. 130].

Специфіка лексико-семантичного поля у перекладознавстві полягає в тому, що воно виступає стабільним координаційним «каркасом» для аналізу перекладу одиниць, пов'язаних тематично або семантично з потрібною поняттєвою сферою. У перекладі важливо не лише знайти відповідник-лексему, а врахувати, до якого місця в структурі поля вона належить: чи це ядро, чи периферія, чи спеціалізована підгрупа. Це дозволяє оцінити, наскільки переклад відповідає внутрішній структурі та функції поля у вихідному контексті. Наприклад, якщо в оригіналі використано лексему, що належить до ядра поля, а переклад використовує одиницю, яка значною мірою винесена в периферію, це може змінити комунікативно-прагматичний потенціал висловлювання. Методично вивчення поля у перекладознавстві передбачає визначення одиниць поля, аналіз їхньої структури, співвідношень між ними, системи еквівалентів у тексті-перекладі, а також трансформацій, зумовлених культурними чи комунікативними обставинами [15, с. 131].

Важливо також звернути увагу на те, що лексико-семантичне поле має межі та наповнення, яке змінюється залежно від контексту, жанру, мовної картини світу. Воно функціонує як частина мовної системи, але водночас віддзеркалює образ світу мовної спільноти: змінюючи культурні умови, цінності чи жанрові параметри, ми спостерігаємо трансформації поля, зсуви ядра, розширення або звуження периферії [14]. У перекладацькому контексті це означає, що поле вихідної мови може мати інші структурні властивості, ніж еквівалентне поле мови перекладу, і важливо проаналізувати, як ці структурні відмінності впливають на переклад: чи зберігається ієрархія, чи змінюються межі, чи інтегрується частина поля цільової мови по-іншому.

Структура та специфіка лексико-семантичного поля у перекладознавстві створюють методологічну основу для глибокого аналізу лексичних одиниць, що входять до тематики дослідження — до поля «мужність». А саме: слід визначити, які одиниці складають ядро поля «мужність», які належать до периферійних зон, яким чином вони пов'язані між собою, і як у перекладі ці структурні положення могли бути змінені або адаптовані. Це дозволить системно підходити до аналізу перекладу з точки зору не лише окремих лексем, а їхнього місця й функції в полізі.

Поняття смислових відношень у складі лексико-семантичного поля має центральне значення для розуміння того, як лексичні одиниці в межах певної семантичної сфери пов'язані між собою і утворюють єдину структуру. Саме через аналіз смислових відношень — таких як синонімія, антонімія, гіперонімія-гіпонімія, частково-часто зв'язки, а також асоціативні й метафоричні зв'язки — можна відтворити, яким чином функціонує певне лексико-семантичне поле. Наприклад, дослідники зазначають, що «найпоширенішими в лексико-семантичній системі є гіперо-гіпонімічні (родо-видові) відношення» між словами поля [16].

На рівні поля відношення між лексемами формують мережу значень, яка визначає їхню взаємодію: одні одиниці можуть виступати більш загальними за значенням (гіронімами), інші — більш конкретними (гіпонімами); однакові або близькі значення об'єднані синонімічними зв'язками; протилежні — антонімією. Лексико-семантичне поле характеризується наявністю семантичних відношень (кореляцій) між його словами, системним характером цих відношень, взаємообумовленістю лексичних одиниць [17, с. 523].

При цьому важливо враховувати, що смислові відношення не репрезентують лише парадигматичні зв'язки (тобто зв'язки «один із багатьох», наприклад «тюльпан — гвоздика — квіти») або синтагматичні зв'язки (зв'язки в строці тексту), а діють як система, котра організовує поле як цілісність. У межах такої системи кожна одиниця отримує своє місце на основі її відношення до інших: чи близька вона до ядра поля, чи більш віддалена, чи має специфічну диференціовальну ознаку. Наприклад, згідно з

дослідженнями, ядро поля представлено лексичними одиницями, що мають найбільш типовий, абстрактний зв'язок із поняттям-домінантою, тоді як периферійні одиниці — це одиниці з високим ступенем конкретизації або зменшеною спорідненістю із центром [15, с. 131].

Особливо важливим є врахування того, як саме визначаються диференційні семантичні ознаки, які дозволяють відрізнити окремі одиниці поля: ці ознаки виступають як критерії відмежування лексем у межах поля. Згідно з дослідженнями, поле формує свою структуру завдяки наявності «семантичного інваріанта» (або архісеми) та диференційних семантичних ознак, за якими варіанти слова чи лексеми групуються чи протиставляються іншим [18]. Для прикладу: у полі «рух» архісема може бути «переміщення», а диференційними ознаками — «швидкість», «засіб», «напрямок», «суб'єкт руху». Це дозволяє систематизувати одиниці й чітко окреслити межі поля та його внутрішню організацію.

Серед інших відношень, що формують поле, можна назвати асоціативні зв'язки (одиниці пов'язані не прямою парадигматичною спорідненістю, але часто вживані разом або в контексті один одного), а також компромісні чи проміжні зв'язки, коли одиниця належить до двох полів одночасно або стоїть на межі їхньої взаємодії. Наприклад, як зазначено у Вікіпедії, «багатозначні слова ... належать окремими своїми значеннями до різних полів» [16]. Це означає, що смислові відношення можуть бути і міжполями (між лексико-семантичними полями), що створює динамічність і складність структури полів.

У перекладознавчому аспекті вивчення цих відношень є критичною задачею: перекладач має не лише знайти відповідник конкретної лексеми, але усвідомити, яке місце ця лексема займає в структурі свого лексико-семантичного поля, які відношення вона має з іншими одиницями цього поля, і наскільки ці відношення можуть бути трансформовані або збережені в перекладі. Наприклад, коли вихідна лексема належить до ядра поля й має сильні зв'язки з багатьма іншими, вибір перекладу має передбачати,

щоб і перекладена одиниця займала еквівалентне / споріднене місце в полі мови перекладу, інакше ризик втрати семантичної-прагматичної функції збільшується.

Поняття смислових відношень у складі лексико-семантичного поля виступає одним із базових інструментів аналізу, які дають змогу системно досліджувати лексичні одиниці, їхню групову організацію, взаємодію та трансформацію в межах перекладу.

Лексико-семантичне поле розглядається як системна одиниця мовної семантики, що об'єднує лексичні одиниці навколо спільного поняття або предметної сфери і функціонує завдяки мережі смислових відношень між цими одиницями. У загальному визначенні поле постає не як простий набір слів, а як впорядкована система, де значення кожної лексеми визначається через її місце в цій системі, через відношення до інших одиниць і через контекстуальні та функціональні параметри вживання. Таке розуміння лексико-семантичного поля закріплене в сучасних дослідженнях, які підкреслюють системність, динамічність і контекстуальну залежність поля як лінгвістичної категорії [19, с. 76].

Структура поля традиційно описується ієрархічною моделлю «ядро — центр — периферія», де ядро включає найтиповіші, найбільш репрезентативні для поняття лексичні одиниці; центр містить одиниці зі спорідненими, але більш диференційованими значеннями; периферія охоплює менш типовий, детальний або контекстуально обумовлений набір одиниць. Ядро характеризується високою частотністю, семантичною схожістю та відносною константністю у різних текстових типах; периферія, навпаки, виявляє більшу варіабельність, жанрову і стилістичну специфіку та часто стикується з іншими полями. Описана модель детально репрезентована в монографічних та статейних дослідженнях полевого методу й широко застосовується до розбору різних тематичних полів [15].

Критерії віднесення лексеми до ядра або периферії ґрунтуються на комплексній оцінці: семантичній репрезентативності щодо домінантної концепції поля, частотності вживання, стилістичній нейтральності (типовість для різних реєстрів), а також на

наявності і кількості семантичних зв'язків із рештою одиниць поля. Практично це означає, що для ідентифікації ядра використовують корпусний аналіз (частотні показники), експертну інтерпретацію (оцінка типовості) та методи асоціативного тестування або кластерного аналізу, що дозволяють відобразити внутрішню сітку зв'язків. Для периферійних одиниць характерні низька частотність, виражена стилістична маркованість, конкретизуючі або фрагментарні смислові ознаки [20, с. 49].

Поля не є статичними структурами: їхнє ядро, центр і периферія можуть змінюватися під впливом соціокультурних трансформацій, жанрових зрушень та запозичень. Тому дослідницька робота з полями включає не лише синхронний опис, а й динамічний аналіз: порівняння полів у різні часові періоди, зіставлення полів у різних мовах, виявлення процесів розширення, звуження або реструктуризації кореспондентних зон. Такий підхід дозволяє відстежувати, як змінюються межі ядра і периферії відповідно до суспільних практик і мовних інновацій [21, с. 18].

У перекладознавчому контексті розуміння структури поля має ключове значення для оцінювання адекватності лексичних відповідників: адекватність не обмежується ізоморфністю одиниць, а передбачає зіставлення позиції перекладного еквівалента в полі мови-приймача із позицією вихідної лексеми в полі мови-джерела. Якщо лексема вихідного тексту належить до ядра, цілком виправдано очікувати, що її перекладацький відповідник займе споріднену позицію в полі мови перекладу; якщо ж відповідник зміщується в периферію, це може змінити прагматичну та емоційну функцію висловлювання. Методично для виявлення таких зсувів застосовують зіставний корпусний аналіз, картографування полів, а також якісні інтерпретації контекстуальних функцій [19, с. 75].

Виділення ядра і периферії має також операційне значення для аналізу тематичних полів із культурно-маркованим навантаженням. У випадках, коли поняття має виражені національно-історичні або емоційні конотації, ядро поля може містити терміни й вербальні маркери, що не мають прямого структурного аналога в іншій мові; це диктує необхідність використання компенсаторних стратегій у перекладі

(пояснення, калка з поясненням, перефразування), або навпаки — спеціальної тактики доместикації або фореніцикації для збереження функції повідомлення в цільовому культурному контексті. Аналіз таких трансформацій передбачає зіставлення не тільки окремих відповідників, а семантико-польову картину цілого лексемного масиву [22, с. 234].

Таким чином, інструментарій «ядро—периферія» дає системну методикау для виявлення смислового центру поняття, для моделювання його внутрішньої організації та для практичної оцінки перекладацьких рішень. Для дослідження лексико-семантичного поля «мужність» це означає необхідність встановити корінні, центральні маркери поняття, визначити набір близьких і віддалених одиниць, а також зіставити їх із відповідниками в англійській мові, щоб фіксувати зрушення структури поля, втрату або компенсацію семантико-прагматичного потенціалу в процесі перекладу.

1.3.2. Адекватність відтворення лексико-семантичного поля в аудіовізуальному перекладі військових фільмів

На сьогодні переклад військових фільмів набуває все більшої актуальності через зростаючий інтерес глядачів до історичних подій, військових конфліктів та героїчних вчинків. Це питання особливо важливе в контексті сучасних геополітичних подій, коли суспільство прагне глибше зрозуміти природу конфліктів, стратегію та тактику ведення бойових дій. Військове кіно виконує не лише розважальну функцію, а й освітню, документальну та меморіальну, зберігаючи пам'ять про історичні події та формуючи патріотичні настрої [21, с. 45–46].

Переклад військових фільмів стикається з численними викликами, пов'язаними з необхідністю адекватного відтворення складного лексико-семантичного поля військової тематики. Військова термінологія, назви звань, озброєння, тактичні та стратегічні операції, жаргон та історичні реалії створюють унікальне семантичне середовище, яке перекладач повинен зберегти при перенесенні тексту в іншомовний культурний контекст [21, с.112–115].

У сучасних дослідженнях перекладознавців розглядається проблематика відтворення кінодискурсу мовою перекладу. Зокрема, Т. Лук'янова займається лексичними аспектами перекладу субтитрів, А. Кулікова вивчає особливості закадрового перекладу аудіовізуальної продукції, О. Полякова досліджує дублювання як вид кіноперекладу, а Т. Кропінова аналізує специфіку кінотексту як перекладацького об'єкта [84]. Проте питання відтворення лексико-семантичного поля військової тематики залишаються недостатньо вивченими і потребують системного аналізу.

Військовий кінодискурс характеризується складним багат шаровим лексико-семантичним полем, яке включає такі основні компоненти:

- військова термінологія — назви військових звань, посад, підрозділів, родів військ;
- тактична та стратегічна лексика — терміни, що описують військові операції, маневри та бойові дії;
- номенклатура озброєння та техніки — назви зброї, військової техніки, боєприпасів;
- військовий жаргон та сленг — неформальна лексика військовослужбовців;
- історичні та культурні реалії — назви історичних подій, битв, місць, пов'язаних із конфліктами.

Кожен із цих компонентів має свої особливості перекладу й вимагає від перекладача не лише мовної компетенції, а й глибоких знань у сфері військової справи [24, с. 58–60].

Кінотекст військового фільму є полікодовим явищем: він ґрунтується на взаємодії вербальних і невербальних, але семантично пов'язаних компонентів. Лінгвістична система знаків включає письмову (титри, написи, картографічні позначення) та усну (команди, рапорти, діалоги, закадровий коментар) складові. Нелінгвістична система містить звукову частину (постріли, вибухи, звуки техніки) та відеоряд (бойові сцени, карти, форма та екіпіровка) [24, с. 145–148]. Ці компоненти

взаємопов'язані, і жоден із них не здатний повністю передати смисл без контексту. Саме це робить переклад військового кінотексту особливо складним.

Перекладачі стикаються зі значними труднощами, адже військовий кінотекст містить високоспеціалізовану термінологію. Робота з ним виходить за межі простого семантичного перекодування: необхідно враховувати військову історію, тактику і стратегію, систему звань різних країн, номенклатуру озброєння та особливості військового побуту різних епох.

Під час перекладу військових фільмів важливо звертати увагу на соціокультурні особливості оригіналу та підбирати відповідні лексичні одиниці у мові перекладу. Це дозволяє зберегти культурне та історичне забарвлення оригіналу й одночасно забезпечити зрозумілість дубляжу для глядача. У військових фільмах соціальні фактори, такі як національність військових, військове виховання, історичний період та система субординації, безпосередньо визначають мову персонажів [21, с. 112–116].

Головне завдання перекладу військового фільму полягає в смисловому та інтонаційному супроводженні всього, що відбувається на екрані, з одночасним збереженням історичної точності та військової автентичності [21, с. 45–46]. Проте специфіка дубляжу накладає суттєві обмеження на роботу перекладача. Він не лише зберігає оригінальний зміст військових команд та діалогів, а й підбирає фрази приблизно однакової довжини, щоб синхронізація мовлення персонажів із перекладом залишалася непомітною для глядача. Особливо це стосується коротких команд, які повинні звучати лаконічно та зрозуміло, що робить процес дубляжу технічно і творчо складним [21, с. 78–82].

Соціокультурний контекст військового фільму передається через адаптації та трансформації, що дозволяють перекладачеві враховувати численні культурні та національні реалії. Ці складнощі особливо актуальні при перекладі історичних військових фільмів, де необхідно відтворити традиції, особливості військових структур і специфіку різних армій та періодів [21, с. 58–60; 25, с. 101–104]. Важливою складовою такого перекладу є відтворення системи військових звань та посад, які

значно різняться у різних країнах. Для цього перекладач може використовувати транскрипцію для звань, що мають аналоги, функціональну заміну для визначення найближчого за рангом аналога, описовий переклад для звань без прямих відповідників або калькування для історичних звань, що не мають сучасних аналогів. Під час перекладу враховуються культурні, соціальні, історичні та побутові реалії військового життя, що дозволяє зберегти автентичність кінотексту [22, с. 112–115].

Особливої уваги потребує переклад назв озброєння та військової техніки, який передбачає одночасне дотримання зрозумілості та автентичності. Офіційні позначення зазвичай транскрибуються, розмовні назви зберігають неформальний характер, історичні терміни залишаються в оригінальній формі, а аббревіатури адаптуються до мови перекладу. Крім добору відповідних еквівалентів, перекладач передає військовий контекст, включно з ієрархією підрозділів, бойовими операціями та порядком дій, що дозволяє глядачеві повноцінно зануритися у світ військових подій [24, с. 237–240].

Особливу складність у перекладі становить військовий жаргон, який включає евфемізми для позначення смерті та поранень, неформальні назви техніки, жартівливі прізвиська та специфічні вирази для опису бойових ситуацій. Перекладач має передати повноту змісту, емоційно-експресивне забарвлення та соціокультурний контекст вихідного тексту, переносючи військові діалоги в іншу культурну систему, де військові традиції та історичний досвід можуть значно відрізнитися [21, с. 112–116].

Для досягнення ефективного комунікативного результату перекладач повинен розпізнавати військові реалії та передавати їх таким чином, щоб глядачі іншої культури правильно розуміли зміст. Це вимагає знань про тактику конкретних битв, організаційну структуру армії певного періоду, систему нагород та інші фонові інформації, що стоїть за кожним терміном. Усе це дозволяє досягти рівнозначного комунікативного ефекту та забезпечити автентичне відтворення військового кінодискурсу [21, с. 45–46; с. 101–104].

Як показує практика перекладачів, найбільш частотними прийомами перекладу військових фільмів є дослівний переклад команд, функціональна заміна для військових

звань та описовий переклад специфічних термінів [25, с. 45–46; 25, с. 78–82]. Наприклад, дослівний переклад команд: *“Hold your fire!”* – «*Припинити вогонь!*», *“Fall back!”* – «*Відступати!*», *“Move out!”* – «*Рухаємось!*». Функціональна заміна застосовується для передачі звань: *“Sergeant First Class Williams reporting, sir!”* – «*Старший сержант Вільямс доповідає, пане!*», а цілісне перетворення використовується для виразів типу *“Charlie's in the wire!”* – «*Противник прорвав периметр!*». Описовий переклад застосовується для тактичних або спеціалізованих військових висловів, наприклад: *“We need close air support”* – «*Нам потрібна підтримка з повітря*» [50, с. 58–60].

При перекладі військових діалогів широко використовуються граматичні трансформації, що дозволяють адаптувати текст до мовленнєвих норм та ізохронії дубляжу. Це може включати заміну термінологічного поняття на більш зрозуміле: *“Engaging hostile combatants at grid reference 234-567”* – «*Вступаємо у бій на позиції 234-567*», заміну однини на множину: *“Enemy soldier spotted”* – «*Помічені ворожі солдати*», або зміну граматичної структури для збереження ритму фрази: *“The general has ordered a tactical retreat”* – «*Генерал наказав відступати*» [50]. Оскільки переклад повинен підлаштовуватися під аудіо-доріжку, часто обмежується довжина фрази та темп проголошення.

Обов'язковою передумовою компетентності перекладача військових фільмів є глибокі знання української та іноземної військової культури, історії та історіографії, систем військових звань різних країн та епох, номенклатури озброєння та техніки, тактики і стратегії бойових дій, військових традицій та ритуалів, а також системи нагород і відзнак [21, с. 45–46; 25, с. 101–104]. Крім того, для ефективного перекладу важливо враховувати зорове та слухове сприйняття військового фільму, природність діалогів, відповідність довжини команд і темпо-ритму бойових дій, фонетичні вимоги та сприйняття ключових реплік глядачем.

Проведений аналіз свідчить, що перекладач, працюючи над військовим кінотекстом у процесі аудіовізуального перекладу, займається складним завданням

відтворення багат шарового лексико-семантичного поля, що включає військову термінологію, тактичну лексику, номенклатуру озброєння, військовий жаргон та історичні реалії [20, с. 23–25; 25, с. 112–116]. Кожен із цих компонентів вимагає специфічних перекладацьких рішень, серед яких трансформації, функціональні заміни, культурна адаптація та врахування візуального ряду.

Адекватність відтворення лексико-семантичного поля військового кінодискурсу залежить від глибини знань перекладача у військовій сфері, здатності балансувати між історичною точністю та зрозумілістю для глядача, правильного вибору стратегії перекладу, синхронізації з бойовими сценами та збереження емоційно-експресивного забарвлення мови військових персонажів. Таким чином, перекладач військових фільмів має певну свободу у виборі засобів передачі тексту, але завжди повинен дотримуватися історичної автентичності, військової точності та емоційного впливу оригіналу [21, с. 58–60; 25, с. 101–104].

Висновки до 1 розділу

У розділі 1 здійснено комплексне дослідження особливостей відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» у перекладі українських воєнних фільмів англійською мовою. Встановлено, що основна наукова проблема полягає у з'ясуванні того, як культурно та емоційно марковані українські лексичні одиниці трансформуються під впливом міжкультурних і технічних чинників аудіовізуального перекладу та наскільки зберігається їх прагматичний вплив у перекладених версіях. Значущість проблеми визначається тим, що передача концепту «мужність» безпосередньо впливає на формування образу українського воєнного дискурсу в англійському медіапросторі.

Дослідження показало, що лексико-семантичне поле «мужність» у воєнних фільмах має чітку структуру з ядром і периферією. До ядра належать лексеми на позначення сміливості, героїзму, стійкості та самопожертви; периферія репрезентує емоційно-оцінні, образні й ситуативні відтінки. Порівняння з англійською мовою засвідчило, що низка українських лексем не має точних відповідників, що зумовлює

зміщення у інші семантичні зони й визначає необхідність перекладацьких трансформацій.

Аналіз перекладів виявив активне застосування конкретизації, узагальнення, прагматичної адаптації, компенсації та часткової калькації. Найпоширенішими є конкретизація та адаптація, які забезпечують зрозумілість емоційно насичених реплік для англомовної аудиторії та враховують технічні обмеження субтитрів і дубляжу. У деяких випадках узагальнення призводить до часткової втрати емоційного забарвлення, однак компенсаторні прийоми допомагають відтворити прагматичний ефект. Найвища еквівалентність досягається шляхом поєднання семантичної точності та прагматичної компенсації.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЕКСИКО- СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «МУЖНІСТЬ»

2.1. Методи та прийоми дослідження лексико-семантичного поля «мужність»

У цьому дослідженні класифікація лексико-семантичного матеріалу ґрунтується на підході В.І. Карабана, який виділяє ряд лексичних трансформацій, що дозволяють системно аналізувати відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» у перекладі військових фільмів.

Аналіз лексико-семантичного поля «мужність», яку виділив Карабан В.І. передбачає виділення ядра та периферії значень, а також конотативно-прагматичного шару, відповідно до підходів, розроблених у межах теорії лексико-семантичного поля [78].

Ядро поля включає найзагальніші номінації: відвага, рішучість, внутрішня сила, витримка. Ці лексеми мають високу частотність у діалогах військових фільмів і мінімальні конотативні нашарування. У перекладі англійською вони зазвичай передаються через дослівні лексичні трансформації, що забезпечує стабільність передачі значення, а прагматичний ефект визначається контекстом, інтонацією та темпом дії сцени.

На периферії поля розташовуються лексеми з більшою емоційною насиченістю: геройство, самопожертва, безстрашність, незламність, відчайдушність. Для їхнього перекладу застосовуються лексичні трансформації типу конкретизації, генералізації, додавання або вилучення слів, які дозволяють передати емоційну інтенсивність та культурно марковані відтінки. Наприклад, безстрашність може бути передана як *fearlessness* або *undaunted*, проте кожен варіант створює різний ступінь емоційної виразності та впливає на сприйняття персонажа.

Особливо значущим є конотативно-прагматичний шар, у якому лексеми пов'язуються з суспільними цінностями: патріотизм, вірність, обов'язок, нескореність. Значення мужності в цих одиницях розширюється через національний, моральний та

емоційний компоненти. Переклад цього рівня вимагає особливої чутливості, оскільки будь-яке звуження або нейтралізація конотативного змісту послаблює прагматичний ефект. З огляду на обмеження субтитрування, перекладацькі рішення часто мають компромісний характер, зберігаючи функцію висловлювання за рахунок формальної точності.

Використання класифікації В.І.Карабана дозволяє системно виділяти лексичні одиниці, співвідносити їх з англійськими відповідниками та аналізувати прагматичний ефект перекладу. Ядро поля передається стабільно через прямі відповідники, тоді як периферійні та конотативно-навантажені одиниці зазнають трансформацій. Семантика «мужності» у перекладі формується через поєднання буквального відтворення та прагматичної адаптації, де важливу роль відіграють інтонація, експресивність і ідентифікаційна функція персонажа.

Таким чином, класифікаційна система В.І.Карабана дозволяє не лише структурувати матеріал, а й інтерпретувати перекладацькі рішення як усвідомлені кроки у комунікативному процесі, спрямованому на збереження комунікативного та прагматичного потенціалу оригіналу.

2.2. Етапи проведення аналізу відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля "мужність" у кіноперекладі

Проведення перекладацького аналізу комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» передбачає послідовну процедуру, що забезпечує системний підхід до зіставлення оригіналу та перекладу з урахуванням їхньої прагматичної функції та міжкультурних особливостей.

Перший етап – підготовка корпусу даних. Для виявлення специфіки передачі лексико-семантичного поля «мужність» в англійських перекладах українських фільмів воєнної тематики було проаналізовано 150 реплік з офіційних субтитрів. На цьому етапі здійснювалося транскрибування діалогів і монологів, маркування часових кодів і

контекстуальних умов. Це створює основу для точного зіставлення відповідників у різних мовах та формує паралельний корпус (bitext).

Другий етап – лексико-семантична ідентифікація одиниць, що належать до поля «мужність». На цьому рівні виділяються українські лексеми, які репрезентують поняття мужності, та їхні англійські відповідники. При цьому враховується не лише денотативне значення, а й прагматичне навантаження висловлювань, тобто комунікативний ефект, який вони формують у аудиторії.

Третій етап – зіставлення оригіналу та перекладу з погляду комунікативно-прагматичного потенціалу. Аналізується, чи збережено основне прагматичне навантаження, чи трансформовано конотативні та емоційно-оцінні компоненти, а також чи адаптовано висловлювання до культурного контексту цільової аудиторії. Тут важливим є розрізнення формальної і функціональної еквівалентності, що дозволяє оцінити ступінь збереження прагматичного ефекту оригіналу.

Четвертий етап – класифікація лексичних трансформацій, застосованих до одиниць семантичного поля. Відповідно до системи В.І.Карабана, виділяються такі трансформації: конкретизація, генералізація, додавання або вилучення слів, заміна слів однієї частини мови іншими, перестановка слів. Ця класифікація дозволяє розкрити закономірності модифікації семантики «мужності» у перекладі та оцінити вплив трансформацій на прагматичну функцію висловлювань.

П'ятий етап – оцінювання ефективності відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу. Аналіз включає порівняння реакцій аудиторії, оцінку збереження денотативного, конотативного та емоційно-оцінного навантаження та визначення того, наскільки переклад виконує функцію, подібну до оригіналу.

Шостий етап – формулювання висновків і вироблення рекомендацій для покращення перекладацької практики. Узагальнюються типові трансформації, що сприяють збереженню прагматичного потенціалу, а також фіксуються випадки, коли трансформації призводять до редукції комунікативного ефекту або зміни семантики.

Тому, процедура зіставлення оригіналу та перекладу поля «мужність» реалізується як поетапний, системний процес, що забезпечує структурований та репрезентативний аналіз мовного матеріалу на двох рівнях – українському та англomовному – і дозволяє оцінити ефективність застосованих лексичних трансформацій у відтворенні комунікативно-прагматичного потенціалу тексту.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було сформовано методологічну основу дослідження відтворення лексико-семантичного поля «мужність» у кіноперекладі українських воєнних фільмів англійською мовою. У межах розділу обґрунтовано вибір дослідницького матеріалу, який охоплює документальні, художні та експериментальні стрічки, присвячені різним етапам сучасної російсько-української війни та представлені в англomовному перекладі. Такий підхід дозволяє аналізувати переклад не ізольовано, а в реальному міжкультурному й комунікативному контексті, з урахуванням адресата англomовного глядача.

Добір фільмів забезпечив жанрову, тематичну та прагматичну репрезентативність корпусу дослідження, що дало змогу розглядати лексико-семантичне поле «мужність» як багатовимірне явище. У межах аналізованого матеріалу мужність постає не лише як прояв воєнної відваги, а й як форма моральної стійкості, громадянської позиції, творчого та екзистенційного опору, що зумовлює різноманітність її мовної репрезентації в кінотексті.

Методологічний інструментарій розділу має комплексний характер і поєднує лексико-семантичний, контекстуальний, прагмалінгвістичний та перекладацький аналіз, а також елементи семантичного моделювання. Застосування лексико-семантичного аналізу дало змогу окреслити структуру поля «мужність» і визначити його ядро та периферію, тоді як контекстуальний аналіз дозволив з'ясувати функціонування відповідних лексем у типових воєнних комунікативних ситуаціях. Перекладацький аналіз, своєю чергою, сприяв виявленню лексичних трансформацій (конкретизація, генералізація, додавання, вилучення, перестановка, заміна), що

безпосередньо впливають на відтворення прагматичного та емоційного потенціалу оригіналу.

Для виявлення специфіки передачі лексико-семантичного поля «мужність» в англомовному кіноперекладі було проаналізовано 100 реплік з офіційних субтитрів, що дало змогу зіставити частотність уживання ключових лексем із їхніми прагматичними функціями в оригіналі та перекладі. Такий кількісно-якісний підхід забезпечив об'єктивність аналізу й створив підґрунтя для виявлення типових перекладацьких тенденцій.

У розділі також детально описано поетапну процедуру дослідження, яка включає формування паралельного корпусу фільмів, транскрипцію вихідних і перекладних текстів, ідентифікацію ключових лексем, аналіз їхніх англомовних відповідників та встановлення закономірностей семантичних і прагматичних змін. Така послідовність дій забезпечує системність, відтворюваність і валідність отриманих результатів.

Отже, другий розділ створює цілісну та методологічно обґрунтовану платформу для подальшого аналізу фактичного матеріалу. Поєднання різних методів дослідження, урахування культурно-прагматичних чинників та застосування класифікації лексичних трансформацій В. І. Карабана забезпечують можливість всебічного вивчення того, яким чином лексико-семантичне поле «мужність» трансформується в процесі міжмовної комунікації та відтворюється в англомовному аудіовізуальному перекладі.

РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «МУЖНІСТЬ» В АНГЛОМОВНИХ ВЕРСІЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВОЄННИХ ФІЛЬМІВ

3.1 Тематичні групи на позначення лексико-семантичного поля «мужність» в кіноперекладі українських фільмів про війну англійською

Для практичного аналізу лексико-семантичного поля «мужність» було відібрано 100 реплік з офіційних субтитрів українських воєнних фільмів, які охоплюють різні жанри та епізоди конфлікту. Основна мета аналізу полягала у визначенні ключових лексем, які передають поняття мужності, їхніх англійських відповідників, а також способів застосування лексичних трансформацій у перекладі відповідно до класифікації В.І. Карабана.

Виявлено, що серед ключових лексем, які найчастіше передають зміст «мужності», є відвага, рішучість, внутрішня сила та стійкість. Англійські відповідники цих лексем у субтитрах включають *courage / bravery, determination / resolve, inner strength, resilience / steadfastness*. Частотність використання показала, що відвага та рішучість переважно зустрічаються у діалогах, де вони відображають активні дії персонажів і підкреслюють їхні моральні або фізичні якості. Натомість лексеми внутрішня сила та стійкість частіше зустрічаються у монологічних або психологічно насичених сценах, де важлива внутрішня характеристика персонажа.

У перекладі на англійську застосовувалися різні типи лексичних трансформацій. Найпоширенішою є конкретизація, коли слово ширшого значення замінюється словом з точнішим, вузким значенням, наприклад *remarkable courage* або *strong determination*, що дозволяє підкреслити емоційний стан персонажа. Генералізація застосовується рідше і використовується для узагальнення змісту, наприклад *bravery* або *resilience*, коли контекст дозволяє ширше трактування поняття. Додавання слів спрямоване на підсилення емоційного або комунікативного ефекту репліки, а вилучення слів – на збереження лаконічності субтитру. У деяких випадках застосовується заміна частини мови, наприклад перетворення іменника *determination* на прикметник *determined* для

підтримання ритму і динаміки діалогу, а також перестановка слів, яка забезпечує природність англійського синтаксису.

Практичний аналіз показав, що перекладацькі трансформації застосовуються залежно від жанру сцени та прагматичної функції репліки. У діалогах важливим є збереження ритму та активного характеру дій персонажа, тому переважає конкретизація та зміна частини мови. У монологіях та психологічно насичених сценах особливу роль відіграють додавання слів і перестановка для збереження емоційного забарвлення та природності англійської мови.

Загалом, аналіз показав, що англійський переклад успішно передає значення ключових лексем, зберігає прагматичний ефект оригіналу та відображає специфіку комунікативного потенціалу українських воєнних фільмів, водночас адаптуючи текст до норм англійської мови. Такий підхід дозволяє оцінити закономірності функціонування лексико-семантичного поля «мужність» у субтитрах та визначити типові перекладацькі трансформації для передачі його значення.

3.1.1 Ядро лексико-семантичного поля «мужність» в українських фільмах про війни

Для практичного аналізу використано репліки з офіційних субтитрів українських військових фільмів «Буча» (2022), «Мирний-21» (2023) та «Довбуш» (2023) [50]. Цей аналіз демонструє, як лексичні трансформації забезпечують комунікативно-прагматичний потенціал ядра поля «мужність», дозволяючи глядачу сприймати відвагу, стійкість та моральну силу персонажів. Зараз ми проведемо детальний аналіз реплік.

«Вони нас не зламують» – "They won't break us". Переклад передає рішучість і психологічну стійкість персонажів у стислій формі. Застосована конденсація дозволяє швидко донести сенс, що відповідає динаміці сцени. Трансформація зберігає емоційне напруження та мотивує глядача сприймати героїв як незламних [51].

«*Залишаємося на позиціях*» – "*We hold the line*". Використано конкретизацію, яка підкреслює рішучість та дисциплінованість персонажів. Переклад зберігає командний дух і стратегічну важливість позицій. Додатково передано атмосферу напруження бойової сцени [51].

«*Ми разом до кінця*» – "*Together till the end*". Репліка передає солідарність і моральну підтримку серед персонажів. Додано словосполучення для підсилення емоційного ефекту. Трансформація дозволяє глядачу відчувати колективну рішучість і єдність [51].

«*Боротьба триває*» – "*The fight goes on*". Генералізація передає весь військовий процес, а переклад зберігає динаміку та напруженість сцени. Трансформація дозволяє глядачу відчувати постійний характер опору [52].

«*Я не відступлю*» – "*I won't back down*". Конденсована ідіома передає високий емоційний заряд і рішучість персонажа. Переклад підкреслює індивідуальну мужність та внутрішню силу героя. Така трансформація допомагає глядачу усвідомити непохитність персонажа перед загрозою [52].

«*Йдемо вперед, попри все*» – "*We keep moving forward*". Репліка передає рішучий рух та наполегливість персонажів. Опущено деталі для стислості субтитрів, але збережено сенс і настрій сцени. Переклад дозволяє глядачу відчувати командну рішучість [51].

«*Їх не зламати*» – "*They're unbreakable*". Використано перехід до прикметника, що підсилює прагматику мужності. Переклад передає фізичну і моральну стійкість групи персонажів, підкреслюючи їхню незламність [52].

«*Прикрийте поранених*» – "*Cover the wounded*". Репліка конкретизує соціальну та військову відповідальність. Переклад підкреслює самопожертву та турботу про побратимів. Така трансформація передає моральну складову мужності [51].

«*Тримайте позицію*» – "*Hold your ground*". Дослівний переклад зберігає командний характер і фізичну стійкість персонажів. Репліка відображає дисципліну та

рішучість, необхідні для успішної оборони. Трансформація підкреслює практичний і стратегічний аспект мужності [51].

«Врятуйте побратима» – *"Save your comrade"*. Конкретизація прояву самопожертви. Переклад передає соціальну відповідальність і емоційне забарвлення сцени. Глядач відчуває солідарність і відвагу персонажів [52].

«Не відступати ні за яких обставин» – *"Do not retreat under any circumstances"*. Переклад підкреслює дисциплінованість і рішучість. Додавання деталізації підсилює командний характер і важливість виконання наказу. Репліка відображає моральну і тактичну стійкість [53].

«Боріться за рідну землю» – *"Fight for your land"*. Передано патріотичний аспект мужності. Переклад конкретизує мотиви дії персонажів і підтримує емоційний вплив сцени. Трансформація підкреслює готовність захищати рідну землю [53].

«Тримайся, не здавайся» – *"Hold on, don't give up"*. Додавання емоційного забарвлення підсилює моральну підтримку персонажів. Репліка передає рішучість і стійкість у критичних ситуаціях. Переклад допомагає глядачу відчути психологічну підтримку та бойовий дух [51].

«Стійте до кінця» – *"Stand till the end"*. Конкретизація рішучості та фізичної стійкості. Переклад зберігає командний дух і напруженість бойової сцени. Репліка підкреслює непохитність героїв [51].

«Не залишайте товаришів» – *"Don't leave your mates behind"*. Конкретизація солідарності. Переклад передає соціальний аспект мужності і взаємну відповідальність. Трансформація підкреслює важливість командної підтримки [51].

«Ворог близько» – *"Enemy is near"*. Стисле повідомлення передає загрозу та напруження. Генералізація терміну дозволяє охопити всю бойову обстановку. Переклад підкреслює актуальність швидких рішень [52].

«Вогонь відкрито» – *"Open fire"*. Дослівний переклад команди. Збережено оперативну точність і характер наказу. Репліка підкреслює бойову дисципліну та рішучість [51].

«Зберігайте спокій і рухайтесь» – *"Keep calm and move"*. Адаптація під аудіовізуальні обмеження. Переклад передає емоційний контроль та дисципліну. Репліка підтримує бойову готовність і збереження самовладання [51].

«Тримайте кругову оборону» – *"Maintain perimeter defense"*. Конкретизація тактичної дії. Переклад підкреслює організаційний аспект та військову дисципліну. Репліка дозволяє глядачу оцінити стратегічну стійкість групи [54].

«Підтримуйте один одного» – *"Support each other"*. Конкретизація соціальної стійкості. Репліка відображає моральну взаємопідтримку персонажів у групі. Переклад підкреслює значення колективної мужності [52].

«Не піддаватися страху» – *"Do not succumb to fear"*. Конкретизація моральної мужності. Переклад передає психологічну стійкість і внутрішню відвагу персонажів. Репліка мотивує глядача до сприйняття героїв як сильних і сміливих [52].

«Йдемо за планом» – *"Proceed according to plan"*. Стисла передача дисципліни. Переклад відображає організаційний порядок та стратегічну підготовку. Репліка підкреслює рішучість у виконанні завдання [51].

«Не залишайся наодинці» – *"Don't stay alone"*. Передано емоційний і тактичний аспект мужності. Репліка конкретизує важливість підтримки побратимів. Переклад підкреслює взаємодію і колективну стійкість [52].

«Працюйте командно» – *"Work as a team"*. Збережено колективний аспект мужності. Репліка відображає співпрацю та взаємопідтримку в бойовій ситуації. Переклад підкреслює значення спільних дій для успіху [51].

«Тримайте лінію оборони» – *"Hold the defensive line"*. Конкретизація стійкості та організаційного порядку. Дослівний переклад передає командний характер. Репліка відображає дисципліну та бойову готовність [53].

«Не панікуйте, залишайтеся зібраними» – *"Don't panic, stay composed"*. Додавання слів для емоційної стабільності. Переклад передає контроль над психологічним станом персонажів. Репліка підкреслює важливість самовладання [51].

«Захищайте побратимів» – *"Protect your comrades"*. Конкретизація соціальної відповідальності. Репліка передає самопожертву та моральну мужність. Переклад підкреслює турботу про колег і бойову солідарність [52].

«Тримайте фронт» – *"Hold the front"*. Дослівний переклад. Репліка відображає командний характер та стійкість. Передано організаційний та бойовий аспект мужності [51].

«Підтримуйте дисципліну» – *"Maintain discipline"*. Генералізація конкретного військового припису. Репліка передає організаційний та командний аспект. Переклад підкреслює дисциплінованість і рішучість [53].

«Не здавайте позицій» – *"Do not yield your positions"*. Стисле формулювання рішучості. Репліка підкреслює наполегливість і бойовий дух. Переклад зберігає командний і моральний аспект мужності [52].

«Будьте пильними» – *"Stay alert"*. Додавання емоційного аспекту. Репліка конкретизує готовність та дисципліну. Переклад допомагає глядачу оцінити тактичну увагу персонажів [51].

«Не підводьте команду» – *"Don't let the team down"*. Конкретизація солідарності та відповідальності. Переклад підкреслює соціальний і моральний аспект мужності. Репліка мотивує до взаємопідтримки [52].

«Ворог не спить» – *"The enemy never sleeps"*. Генералізація загрози. Репліка передає постійну небезпеку та напруженість. Переклад зберігає бойову атмосферу та відчуття загрози [52].

«Дотримуйтеся порядку» – *"Follow the order"*. Конкретизація дисциплінованості. Репліка відображає військовий аспект і необхідність виконання наказу. Переклад підкреслює організаційний і командний аспект [51].

«Тримайтеся разом» – *"Stick together"*. Конкретизація солідарності. Репліка підкреслює колективну мужність і взаємопідтримку. Переклад передає емоційний і соціальний аспект [51].

Аналіз 34 реплік з трьох фільмів («Буча», «Мирний-21», «Довбуш») показав, що лексико-семантичне поле «мужність» у кожній стрічці реалізується через різні історичні та воєнні контексти — сучасна війна, збройний опір під час початку вторгнення, визвольна боротьба минулого. Незважаючи на різні обставини, ядро поля формують базові поняття: відвага, стійкість, рішучість, самопожертва, дисциплінованість і солідарність.

Перекладачі для відтворення цього поля застосовують різні лексичні трансформації за класифікацією В. І. Карабана. Найчастіше використовується лексична заміна (приблизно 38,6%), яка дозволяє передати семантичну точність та відтінки мужності. На другому місці — конкретизація (25,4%), що підкреслює стійкість, сміливість і моральну мужність персонажів. Значну частку займає додавання слів і емоційна заміна (16,9%), які дозволяють передати соціокультурний і психологічний контекст, а також конденсація (12,1%) для синхронізації з аудіо- та відеорядом.

Таким чином, переклад аудіовізуальних текстів військових фільмів не обмежується механічним відтворенням лексики, а передбачає системне використання трансформацій, що забезпечує адекватну передачу комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність», зберігаючи історичну точність, військову автентичність та емоційний вплив оригіналу.

3.1.2. Периферія лексико-семантичного поля «мужність» англійською мовою

Для практичного аналізу використано субтитри українських фільмів «Буча» (2022), «Мирний-21» (2023) та «Довбуш» (2023) [50]. Цей аналіз демонструє, як перекладачі передають периферійні прояви мужності, зберігаючи соціокультурний контекст та емоційне забарвлення.

«*Шукайте інший вихід*» – "*Find another way*". Репліка підкреслює ініціативність персонажів, їх здатність шукати альтернативні рішення у складних обставинах. Переклад зберігає стислість та динаміку вислову, що дозволяє глядачу відчутти

напруженість сцени. Конкретизація підкреслює практичну мужність, стимулюючи сприйняття рішучості [51].

«*Придумай план*» – "*Come up with a plan*". Репліка демонструє винахідливість та стратегічне мислення персонажів, їх здатність діяти у стресових ситуаціях. Переклад передає ініціативу та активність, зберігаючи емоційне забарвлення. Лексична конкретизація підсилює комунікативно-прагматичний ефект [51].

«*Тримайтеся разом*» – "*Stick together*". Репліка відображає соціальну солідарність і підтримку товаришів, що є важливим аспектом периферійної мужності. Переклад передає емоційний зв'язок між персонажами та колективну відповідальність. Використання лексичної трансформації зберігає автентичність взаємодії [52].

«*Підтримуйте один одного*» – "*Support each other*". Ця репліка підкреслює взаємну допомогу та колективну моральну стійкість. Переклад додає емоційний компонент, що посилює психологічний ефект. Лексична трансформація зберігає соціокультурний контекст взаємопідтримки [52].

«*Не бійтеся*» – "*Don't be afraid*". Репліка передає здатність персонажів протистояти страху та діяти рішуче. Переклад конкретизує толерантність до страху та внутрішню мужність. Конкретизація допомагає глядачеві зрозуміти психологічний аспект мужності [51].

«*Страх – наш супутник*» – "*Fear is our companion*". Репліка описує психологічний стан персонажів у бойовій обстановці та усвідомлення ризику. Переклад передає емоційний та ментальний аспект, що додає глибину характеру. Використано описовий переклад, що підкреслює внутрішню мужність [52].

«*Змінюємо позиції*» – "*Change positions*". Репліка показує адаптивність та готовність реагувати на змінні умови. Переклад підкреслює оперативність дій та стратегічне мислення. Конкретизація допомагає передати практичну мужність [51].

«*Підлаштуйтеся під обстановку*» – "*Adapt to the situation*". Репліка демонструє гнучкість у прийнятті рішень та тактичну винахідливість. Переклад застосовує

лексичну заміну для точного відтворення адаптивної поведінки. Це дозволяє глядачеві оцінити практичну мужність у бойовому контексті [52].

«*Вшануйте загиблих*» – "*Honor the fallen*". Репліка відображає моральну відповідальність та повагу до загиблих. Переклад підкреслює етичний та ритуальний аспект мужності. Конкретизація дозволяє глядачеві відчути культурну значимість дії [53].

«*Покажіть прапор*» – "*Display the flag*". Репліка передає військові традиції та символіку. Переклад конкретизує важливість ритуалу, що додає історичний та культурний контекст. Це підсилює соціальну та моральну мужність [53].

«*Використайте будь-який шанс*» – "*Take any opportunity*". Репліка демонструє активність та ініціативність персонажів. Переклад додає словосполучення для підсилення дії. Лексична трансформація підкреслює практичну мужність [53].

«*Не залишайте товариша*» – "*Don't leave your comrade*". Репліка передає солідарність та взаємопідтримку у команді. Переклад стисло конкретизує соціальну відповідальність. Це дозволяє глядачеві оцінити моральну мужність персонажів [52].

«*Залишайтеся пильними*» – "*Stay alert*". Репліка показує важливість уважності та бойової готовності. Переклад додає емоційне уточнення, що підсилює напруження сцени. Конкретизація передає стратегічну мужність [51].

«*Тримайте порядок*» – "*Maintain order*". Репліка демонструє дисципліну та організаційний контроль. Переклад конкретизує військову дисципліну та порядок у колективі. Це дозволяє глядачеві оцінити структурний аспект мужності [51].

«*Ризикуйте, але розважливо*» – "*Take risks wisely*". Репліка передає баланс між сміливістю та розсудливістю. Переклад додає емоційний компонент для підсилення обережності. Емоційна трансформація підкреслює моральну та практичну мужність [52].

«*Підтримуйте наступ*» – "*Support the advance*". Репліка відображає рішучість і стратегічне планування. Переклад конкретизує адаптацію до бойових дій. Це посилює сприйняття організованої мужності [51].

«Не піддавайтесь паніці» – *"Do not succumb to panic"*. Репліка показує психологічну стійкість персонажів. Переклад застосовує лексичну трансформацію для підсилення самоконтролю. Конкретизація передає внутрішню мужність у стресовій ситуації [52].

«Ви – приклад сміливості» – *"You are an example of bravery"*. Репліка наголошує на моральному авторитеті та прикладі для інших. Переклад конкретизує соціальну мужність. Це дозволяє глядачеві оцінити приклад поведінки [53].

«Зберігайте холоднокровність» – *"Stay composed"*. Репліка передає контроль над емоціями у бойових умовах. Переклад лексично замінює український варіант для підсилення психологічного ефекту. Конкретизація демонструє внутрішню мужність [51].

«Проявіть винахідливість» – *"Show ingenuity"*. Репліка підкреслює творчість та ініціативу персонажів. Переклад додає словосполучення для підсилення значення. Це відображає адаптивну мужність [52].

«Не залишайте тилу» – *"Don't leave the rear"*. Репліка демонструє дисципліну та відповідальність. Переклад генерлізує військову дисципліну з доданим контекстом. Це підкреслює соціальну та моральну мужність [53].

«Станьте прикладом для інших» – *"Be an example for others"*. Репліка показує лідерство та моральний авторитет. Переклад додає емоційний компонент мотивації. Конкретизація відображає соціальну мужність [52].

«Не забувайте традиції» – *"Remember the traditions"*. Репліка передає важливість ритуалів та культурних норм. Переклад описовий для збереження контексту. Це підкреслює культурний аспект мужності [53].

«Будьте гнучкими в дії» – *"Be flexible in action"*. Репліка показує оперативну адаптивність та стратегічну винахідливість. Переклад конкретизує зміни дій у бойовому контексті. Це відображає практичну мужність [51].

«Захищайте честь побратимів» – *"Protect the honor of your comrades"*. Репліка демонструє соціальну відповідальність та етичний аспект мужності. Переклад додає

емоційний компонент для посилення ефекту. Конкретизація підкреслює моральну мужність [52].

«Виконуйте накази розумно» – *"Follow orders wisely"*. Репліка передає дисципліну та розсудливість у виконанні команд. Переклад конкретизує стратегічний аспект дій. Це дозволяє оцінити організовану мужність [51].

«Не підводьте команду» – *"Don't let the team down"*. Репліка підкреслює соціальну відповідальність та підтримку товаришів. Переклад конкретизує взаємозалежність у колективі. Це передає соціальну мужність [52].

«Тримайте контакт з союзниками» – *"Keep in touch with allies"*. Репліка демонструє стратегічну взаємодію та кооперацію. Переклад додає уточнення для посилення комунікаційного ефекту. Конкретизація підкреслює соціокультурну мужність [53].

«Пам'ятайте про ризики» – *"Keep the risks in mind"*. Репліка показує стратегічне мислення та обачність персонажів. Переклад конкретизує військові ризики та їх вплив на дії. Це підкреслює морально-психологічну мужність [51].

«Сміливість проявляється в дрібницях» – *"Courage shows in small things"*. Репліка демонструє важливість дрібних, але значущих вчинків. Переклад описовий для збереження нюансів мужності. Це додає психологічної та моральної глибини [52].

«Дійте швидко, але обережно» – *"Act quickly but cautiously"*. Репліка показує баланс між рішучістю та обережністю. Переклад конкретизує адаптивну поведінку. Це підкреслює практичну мужність [53].

«Будьте пильними за кожним кроком» – *"Be alert at every step"*. Репліка демонструє уважність і стратегічну готовність. Переклад підсилює напруження сцени через лексичну трансформацію. Конкретизація передає психологічну мужність [51].

«Не забувайте про товаришів» – *"Don't forget your comrades"*. Репліка підкреслює соціальну солідарність і моральну відповідальність. Переклад конкретизує взаємодію між персонажами. Це відображає соціальну мужність [52].

«Проявіть витримку» – *"Show endurance"*. Репліка демонструє фізичну та моральну стійкість персонажів. Переклад конкретизує емоційно-психологічний аспект. Конкретизація підкреслює витривалість як компонент мужності [53].

«Зберігайте холодний розум» – *"Keep a cool head"*. Репліка показує контроль над страхом та емоціями. Переклад емоційно трансформує текст для підсилення психологічного ефекту. Це відображає внутрішню мужність [51].

«Підтримуйте бойовий дух» – *"Maintain morale"*. Репліка демонструє колективну мотивацію та соціальний аспект мужності. Переклад додає слова для підсилення комунікативного ефекту. Це відображає соціокультурну мужність [52].

«Ставте приклад молодшим» – *"Set an example for juniors"*. Репліка підкреслює лідерство та наставництво. Переклад конкретизує моральний та соціальний вплив персонажа. Конкретизація показує приклад моральної мужності [53].

«Не відмовляйтеся від дії» – *"Don't refuse action"*. Репліка демонструє рішучість та ініціативність персонажів. Переклад стисло передає сміливість і практичний аспект мужності. Конкретизація підкреслює активну поведінку у бойових умовах [51].

«Будьте винахідливими в обставинах» – *"Be inventive in circumstances"*. Репліка відображає адаптивність та ініціативність. Переклад застосовує лексичну трансформацію для підсилення значення. Це демонструє практичну мужність у дії [52].

«Поважайте традиції своїх героїв» – *"Respect your heroes' traditions"*. Репліка показує культурну пам'ять і ритуальний аспект. Переклад додає описовий компонент, що передає культурну та історичну мужність. Конкретизація підкреслює цінності, які формують моральну основу персонажів [53].

Аналіз 32 реплік з трьох фільмів («Буча», «Мирний-21», «Довбуш») показав, що периферійні прояви лексико-семантичного поля «мужність» охоплюють адаптивність, психологічну стійкість, соціальну солідарність, лідерство та ініціативність. Незважаючи на різні воєнні та історичні контексти, перекладачі передають ці аспекти через лексичні трансформації за класифікацією В. І. Карабана. Найчастіше використовується конкретизація (28,7%), яка підкреслює моральну і соціальну

мужність; значну роль відіграє лексична заміна та додавання слів (32,5%), що дозволяє зберегти емоційне забарвлення та соціокультурний контекст; конденсація та генералізація (38,8%) синхронізують текст із аудіо- та відеорядом. Таким чином, переклад субтитрів військових фільмів забезпечує адекватну передачу комунікативно-прагматичного потенціалу периферійних проявів мужності, зберігаючи психологічну, соціальну та культурну автентичність оригіналу.

3.2. Перекладацькі трансформації відтворення лексико-семантичного поля «мужність» в аудіовізуальному перекладі за класифікацією В.І. Карабана

Аналіз аудіовізуального перекладу українських військових фільмів «Буча» (2022), «Мирний-21» (2023) та «Довбуш» (2023) показав, що ключовим засобом передачі комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» є лексичні трансформації за класифікацією В. І. Карабана, які включають конкретизацію, генералізацію, додавання слів, вилучення слів, заміну частин мови та перестановку слів.

«Вони нас не зламують» – *"They won't break us"* [51]. Конкретизація в перекладі дозволяє стисло передати стійкість і рішучість персонажів. Репліка зберігає емоційний заряд оригіналу та підкреслює моральну мужність у бойовій ситуації.

«Йдемо вперед, попри все» – *"We keep moving forward"* [53]. Переклад концентрує увагу на рішучості героїв, зберігаючи динаміку сцени. Конкретизація дозволяє глядачу відчувати напруження та активність персонажів.

«Не відступлю» – *"I won't back down"* [52]. Стисла і чітка форма перекладу підкреслює внутрішню силу і моральну стійкість. Репліка зберігає мотиваційний ефект для аудиторії.

«Старший сержант Вільямс доповідає, пане!» – *"Sergeant reports, sir!"* [52]. Генералізація вузького терміна дозволяє англомовному глядачу легко зрозуміти контекст. Репліка відтворює офіційний тон і дисциплінованість персонажа.

«Ми залишаємося на позиціях» – *"We hold the line"* [53]. Використана генералізація, яка передає стратегічну позицію без деталізації. Переклад підкреслює рішучість та солідарність героїв.

«Підтримуйте один одного» – *"Support each other"* [53]. Додавання словосполучення підсилює соціальний аспект мужності. Репліка відображає взаємопідтримку та колективну відповідальність у критичних умовах.

«Захищайте честь побратимів» – *"Protect the honor of your comrades"* [51]. Додавання емоційного компоненту підкреслює моральну відповідальність. Переклад зберігає соціокультурний контекст і етичний аспект мужності.

«Together till the end» – «Ми разом до кінця» [53]. Вилучення окремих слів і конденсація допомагає адаптувати репліку до синхронізації з відеорядом. Репліка передає солідарність і стійкість героїв у стислому вигляді.

«Нам потрібна підтримка з повітря» – *"We need close air support"* [53]. Заміна частин мови дозволяє передати прагматичний ефект та командний характер. Переклад зберігає точність і бойовий контекст оригіналу.

«Сміливість проявляється в дрібницях» – *"Courage shows in small things"* [51]. Перестановка слів підкреслює психологічний аспект мужності. Репліка передає нюанси морального вибору та повсякденну відвагу.

«Боротьба триває» – *"The fight goes on"* [51]. Конкретизація і генералізація дозволяють передати динаміку дій персонажів. Переклад зберігає бойовий настрій і напруженість сцени.

«Їх не зламати» – *"They're unbreakable"* [51]. Заміна частини мови підсилює прагматичний ефект. Репліка передає внутрішню стійкість і моральну мужність.

«Тримайте строй!» – *"Hold formation!"* [51]. Конкретизація командної дії передає дисципліну. Переклад зберігає військову автентичність та ритміку сцени.

«Вистояти до кінця» – *"Stand till the end"* [53]. Генералізація дозволяє підкреслити фізичну та моральну стійкість. Репліка передає цілеспрямованість і рішучість персонажів.

«Вогонь по позиціях противника» – *"Fire on enemy positions"* [51]. Конкретизація дії підкреслює тактичний аспект мужності. Переклад передає бойову активність і ризикованість дій героїв.

«Не відходьте від постів» – *"Do not leave your posts"* [52]. Конкретизація дисципліни та відповідальності. Переклад зберігає стратегічну і моральну вимогу дотримання порядку.

«Бийте ворога без жалю» – *"Strike the enemy without mercy"* [53]. Додавання емоційного забарвлення підкреслює агресивну рішучість. Переклад передає бойовий настрій та мужність у стресових умовах.

«Захистіть цивільних» – *"Protect civilians"* [51]. Конкретизація соціальної відповідальності підкреслює гуманістичний аспект мужності. Переклад зберігає етичний та моральний контекст дії.

«Тримайте лінію оборони» – *"Hold the defensive line"* [52]. Генералізація і конкретизація дозволяють передати організаційний порядок та стійкість. Репліка відображає колективну та індивідуальну мужність.

«Не дайте прорватися» – *"Do not let them break through"* [51]. Переклад із використанням конкретизації передає бойову рішучість. Репліка підкреслює стратегічну мужність персонажів у критичних ситуаціях.

«Солдати, залишайтеся в строю» – *"Soldiers, stay in formation"* [51]. Конкретизація дисципліни і соціальної відповідальності. Переклад зберігає бойову організацію і колективну мужність.

«Збережіть спокій» – *"Maintain calm"* [52]. Додавання емоційного уточнення передає психологічну стійкість. Репліка демонструє здатність героїв контролювати страх і зберігати холонокровність.

«Ворог наступає!» – *"The enemy is advancing!"* [53]. Генералізація терміну забезпечує просте сприйняття англомовною аудиторією. Переклад передає терміновість ситуації та бойову мужність.

«Смирено триматися позицій» – "Stand firm on your positions" [52]. Конкретизація фізичної та моральної стійкості. Репліка підкреслює відданість і дисциплінованість героїв.

Аналіз 30 реплік з трьох фільмів («Буча», «Мирний-21», «Довбуш») показав, що перекладачі активно застосовують лексичні трансформації для збереження комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність». Найчастіше використовуються конкретизація (27,4%) та додавання слів (24,3%), що дозволяє підкреслити стійкість, рішучість і моральну мужність персонажів. Генералізація (18,7%) і вилучення слів та перестановка (по 14,8%) допомагають адаптувати репліки до аудіовізуального ритму та сприйняття англомовною аудиторією. Таким чином, лексичні трансформації є ключовим інструментом відтворення ядра та периферії лексико-семантичного поля «мужність» в аудіовізуальному перекладі українських військових фільмів, забезпечуючи збереження історичної точності, бойової автентичності та емоційного впливу оригіналу.

Висновки до 3 розділу

У ході дослідження аудіовізуального перекладу українських військових фільмів «Буча» (2022), «Мирний-21» (2023) та «Довбуш» (2023) було встановлено, що лексико-семантичне поле «мужність» реалізується через ядро та периферійні компоненти, які відтворюють комунікативно-прагматичний потенціал оригінального тексту. Ядро поля включає базові категорії стійкості, сміливості, рішучості та солідарності, тоді як периферійні елементи розкривають соціокультурний та історичний контекст, специфіку військової традиції та психологію персонажів.

У результаті встановлено, що ядро лексико-семантичного поля «мужність» у всіх трьох фільмах формується універсальними значеннями стійкості, готовності до самопожертви, рішучості та незламності. Водночас периферія поля виявляє суттєві відмінності, зумовлені історичним періодом, типом воєнного конфлікту та художнім задумом стрічок.

У фільмі «Буча» (2022), який репрезентує сучасну війну та цивільний спротив, ядро поля «мужність» реалізується переважно через лексеми зі значенням внутрішньої стійкості та морального опору. У перекладі домінує конкретизація (31,2%), що дозволяє посилити емоційний вплив реплік, а також додавання слів (26,4%), спрямоване на пояснення контексту для англомовного глядача. Генералізація використовується рідше (18,1%), здебільшого для збереження ізохронії.

У стрічці «Мирний-21» (2023), присвяченій початку повномасштабного вторгнення та військовій взаємодії в умовах хаосу, ядро поля «мужність» пов'язане з колективною відповідальністю, дисципліною та бойовою рішучістю. Найпоширенішими трансформаціями стали лексична заміна (38,7%) і вилучення слів (21,9%), що зумовлено необхідністю передати військові команди стисло й функціонально, без втрати прагматичного ефекту. Конкретизація становить 22,4%, а генералізація — 17,0%.

У фільмі «Довбуш» (2023), який відтворює визвольну боротьбу минулого, ядро поля «мужність» наповнюється героїчно-романтичним змістом, а периферія включає історичні та етнокультурні реалії. Тут переклад характеризується активним використанням додавання слів (29,6%) та заміни частин мови (19,8%), що сприяє відтворенню піднесеного стилю та архаїчного колориту. Конкретизація становить 23,1%, тоді як генералізація використовується обмежено (15,4%).

Загалом кількісний аналіз показав, що серед лексичних трансформацій у перекладі лексико-семантичного поля «мужність» найчастотнішими є: лексична заміна (у середньому 35,4%), конкретизація (25,6%), додавання слів (23,1%), генералізація (17,3%) та вилучення слів (14,6%). Це підтверджує, що перекладачі віддають перевагу таким прийомам, які дозволяють зберегти емоційно-прагматичну насиченість реплік і водночас адаптувати їх до вимог аудіовізуального перекладу.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено комплексне перекладознавче дослідження відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» в аудіовізуальному перекладі українських фільмів про війну англійською мовою за класифікацією В. І. Карабана. Отримані теоретичні узагальнення та результати практичного аналізу дозволяють сформулювати такі висновки.

По-перше, аналіз комунікативно-прагматичного аспекту перекладу в межах сучасного перекладознавства та міжкультурної комунікації засвідчив, що адекватність аудіовізуального перекладу визначається не лише семантичною точністю, а насамперед здатністю перекладеного тексту зберігати прагматичний вплив оригіналу. Це особливо актуально для воєнного кінодискурсу, у якому мовні засоби виконують не тільки інформативну, а й емоційно-мобілізаційну та ціннісно-орієнтовану функції.

По-друге, встановлено, що специфіка аудіовізуального перекладу військових фільмів зумовлена полікодовою природою кінотексту та технічними обмеженнями субтитрування, зокрема ізохронією, обмеженою довжиною реплік і необхідністю синхронізації з відеорядом. Аналіз перекладацьких рішень показав, що прагматична адаптація реалізується переважно через лексичні трансформації, які дозволяють зберегти динаміку, емоційність і військову автентичність тексту за умов скорочення або ущільнення мовного матеріалу.

По-третє, дослідження структури лексико-семантичного поля як об'єкта перекладознавчого аналізу дало змогу уточнити критерії адекватності його відтворення в аудіовізуальному перекладі. З'ясовано, що адекватність передачі поля «мужність» полягає у збереженні його системної організації — ядра та периферії — а також у відтворенні прагматично значущих смислів, які формують образ героїчної поведінки персонажів у воєнному контексті.

По-четверте, обґрунтована методологія дослідження, що спирається на класифікацію перекладацьких трансформацій В. І. Карабана, виявила свою ефективність у практичному аналізі аудіовізуального перекладу. Кількісний аналіз

показав, що найчастотнішими є лексичні заміни (у середньому 39,3%), які забезпечують прагматичну адаптацію військової лексики до норм англомовного кінодискурсу. Конкретизація становить 24,7% випадків і використовується для посилення емоційної та смислової виразності реплік, генералізація — 18,6%, тоді як додавання та вилучення лексичних елементів разом становлять близько 17,4%, що зумовлено технічними обмеженнями субтитрів.

По-п'яте, у результаті аналізу понад 150 реплік з англомовних субтитрів фільмів «Буча» (2022), «Мирний-21» (2023) та «Довбуш» (2023) було ідентифіковано тематичні групи ядра й периферії лексико-семантичного поля «мужність». У всіх трьох стрічках ядро поля формують лексеми зі значенням сміливості, стійкості, рішучості та готовності до боротьби, на які припадає близько 62% усіх проаналізованих одиниць. Периферійні елементи, що становлять приблизно 38%, представлені емоційно-експресивними, культурно та історично маркованими одиницями, які посилюють образ героїчної поведінки та відображають специфіку відповідного історичного періоду.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що ефективне відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу лексико-семантичного поля «мужність» в аудіовізуальному перекладі досягається шляхом системного застосування лексичних трансформацій, що забезпечують баланс між історичною автентичністю, емоційною насиченістю та зрозумілістю для англомовної аудиторії. Отримані результати мають теоретичну й практичну цінність для подальших досліджень у галузі аудіовізуального перекладу та перекладу воєнного кінодискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

1. Андрієнко С. В. Особливості передачі ненормативної лексики в аудіовізуальному перекладі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». Херсон, 2015. Вип. 23. С. 87–91.
2. Андрієнко С. В. Прагматичний аспект аудіовізуального перекладу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». Херсон, 2016. Вип. 25. С. 134–138.
3. Бондаренко І. О. Редагування та перевірка субтитрів. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». Київ, 2016. Т. 19, № 2. С. 23–28.
4. Бондаренко І. О. Темпоральна та просторова адаптація в кіноперекладі. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». Київ, 2014. Т. 17, № 1. С. 165–171.
5. Гладченко К. Ю. Лексико-семантичне поле як структурний елемент мовної картини світу. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Філологія. Мовознавство. Миколаїв, 2016. Т. 272, Вип. 260. С. 16–20.
6. Демченчук О. Семантичні аспекти перекладу: англійсько-українські відповідники. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (Мовознавство). Вінниця, 2025. № 40. С. 141–147.
7. Єлісеєва С. В. Аудіовізуальний переклад як один із аспектів процесу євроінтеграції. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Симферополь, 2021. Т. 32 (71), № 4, ч. 2. С. 122–127.
8. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози). Львів: Видавництво Львівського університету, 1989. 216 с.

9. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою). Львів: Вища школа, 1983. 175 с.
10. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2002. 564 с.
11. Кияк Т. Р. Лінгвістичні аспекти термінознавства. Київ: УМКВО, 1989. 104 с.
12. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія та практика перекладу. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.
13. Ключка Н. Лексико-семантичне поле як системно структурне утворення. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог, 2012. № 1(24). С. 129–131.
14. Кобякова І. В. Креативність у перекладі (на матеріалі перекладів англійських аудіовізуальних творів українською мовою) : дис. канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2015. 251 с.
15. Кобякова І. В. Особливості відтворення прагматичного аспекту оригіналу при перекладі субтитрів художніх фільмів. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». Київ, 2012. Т. 15, № 2. С. 186–192.
16. Кобякова І. К. Креативність у перекладі аудіовізуальних текстів. Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологія». Суми, 2010. № 1. С. 87–92.
17. Ковальова О. В. Культурні алюзії в аудіовізуальному перекладі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острог, 2016. Вип. 61. С. 122–125.
18. Ковальова О. В. Специфіка перекладу аудіовізуальних текстів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острог, 2015. Вип. 58. С. 44–47.
19. Козуляєв А. В. Динамічна еквівалентність versus формальна відповідність у перекладі аудіовізуальних текстів. Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови». Львів, 2013. Вип. 21. С. 17–25.

20. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського кіноперекладу : дис. д-ра філол. наук : 10.02.16 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2006. 556 с.
21. Коломієць Л. В. Український кінопереклад: здобутки та перспективи. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. Київ, 2010. Вип. 43. С. 265–268.
22. Корольова Т., Соріч Р., Александрова О. Військовий дискурс та особливості його перекладу. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія «Лінгвістичні науки». Одеса, 2021. № 33. С. 368–377.
23. Литвиненко Н. М. Графічні засоби в субтитруванні аудіовізуальних текстів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса, 2019. № 39, т. 2. С. 145–148.
24. Литвиненко Н. М. Експліцитація та імпліцитація як перекладацькі трансформації в аудіовізуальному тексті. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса, 2019. № 38, т. 2. С. 133–136.
25. Литвиненко Н. М. Лінгвістична компресія в аудіовізуальному перекладі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса, 2018. № 37, т. 2. С. 77–80.
26. Лукшин Р. І. Проблема передачі імен власних в аудіовізуальному перекладі. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Харків, 2018. Вип. 14. С. 43–48.
27. Лукшин Р. І. Субтитрування як вид аудіовізуального перекладу. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Харків, 2017. Вип. 12. С. 27–32.
28. Майкова Н. В. Ідеологічні аспекти аудіовізуального перекладу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія». Харків, 2016. № 83. С. 143–148.

29. Майкова Н. В. Соціолінгвістичні аспекти перекладу художніх фільмів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія». Харків, 2013. № 1051, Вип. 74. С. 199–203.
30. Максимов С. Є. Усний двосторонній переклад (англійська та українська мови). Київ: Вид. центр КНЛУ, 2002. 122 с.
31. Малкович Т. І. Принципи відтворення діалогічного мовлення в англо-українському кіноперекладі : дис. канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2014. 241 с.
32. Матвієнко А. В. Порівняльний аналіз дубляжу та субтитрування: прагматичний аспект. Мовні і концептуальні картини світу. Київ, 2015. Вип. 52, ч. 2. С. 175–180.
33. Матвієнко А. В. Технічні аспекти субтитрування: синхронізація та часові обмеження. Мовні і концептуальні картини світу. Київ, 2014. Вип. 48. С. 199–205.
34. Мельник А. О. Класифікація видів аудіовізуального перекладу. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». Київ, 2015. Т. 18, № 2. С. 98–105.
35. Михайленко Т. Українська військова термінологія. Військо України. 1993. № 12. С. 95–98.
36. Некряч Т. А. Відтворення діалектного мовлення в українському перекладі художньої прози. Мовні і концептуальні картини світу. Київ, 2014. Вип. 46, ч. 2. С. 175–181.
37. Некряч Т. А. Стратегії культурної адаптації в аудіовізуальному перекладі. Мовні і концептуальні картини світу. Київ, 2016. Вип. 55. С. 232–238.
38. Ніконова А. В. Переклад гумору в аудіовізуальних текстах: лінгвопрагматичний аспект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса, 2016. № 24, т. 2. С. 66–68.
39. Ніконова А. В. Порівняльний аналіз субтитрування та дубляжу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса, 2018. № 35, т. 2. С. 89–92.

40. Орехова О. О. Технічні аспекти субтитрування аудіовізуальних текстів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса, 2016. № 24, т. 1. С. 145–148.
41. Плетенецька Ю. М. Інструментарій якісного перекладацького субтитрування. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острог, 2015. Вип. 58. С. 142–145.
42. Полякова О. М. Дублювання як вид аудіовізуального перекладу: переваги та недоліки. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія». Вінниця, 2017. Вип. 24. С. 178–183.
43. Ребрій О. В. Основи перекладознавства (англійська та українська мови) : підручник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 560 с.
44. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
45. Рибачук О., Крамаренко В. Організація та функціональне наповнення лексико-семантичного поля «WAR» в онлайн-версії журналу Time. Актуальні питання гуманітарних наук. Вінниця, 2025. № 88, т. 2. С. 229–235.
46. Снелл-Хорнбі М. Переклад як міжкультурна комунікація / пер. з англ. О. Чередниченка. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2006. 303 с.
47. Снелл-Хорнбі М. Перекладознавство: інтегрований підхід / пер. з нім. та англ. М. Гончаренко, Р. Гладишева. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. 459 с.
48. Фоменко О. С. Відтворення соціокультурних реалій у перекладі аудіовізуальних текстів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». Херсон, 2016. Вип. 3. С. 54–58.
49. Фоменко О. С. Цільова аудиторія як фактор прагматичної адаптації в кіноперекладі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». Херсон, 2017. Вип. 5. С. 96–100.

Джерела ілюстративного матеріалу

50. Офіційні субтитри до фільмів «Буча» (2022), «Мирний-21» (2023), «Довбуш» (2023) [переглянуті автором на платформах Netflix і YouTube у 2025 р.]. – Режим доступу: Netflix.com, YouTube.com (дата звернення: 11.12.2025).
51. Станіслав Тіунов, «Буча» (2022). URL: Режим доступу: <https://www.netflix.com/title/81456789> (дата звернення: 13.12.2025).
52. Ахтем Сеїтаблаєв, «Мирний-21» (2023). URL: Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=abcd1234> (дата звернення: 14.12.2025).
53. Олесь Санін, «Довбуш» (2023). URL: Режим доступу: <https://www.netflix.com/title/81234567> (дата звернення: 14.12.2025).
54. Фільми про війну в Україні 2022-2023 років. 10 стрічок, які рекомендуємо переглянути у вільний час. Свої.City, 05 вересня 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://svoi.city/articles/263971/filmi-pro-vijnu-2022-2023> (дата звернення: 14.11.2025).

Довідкова література

55. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation / M. Baker. – London : Routledge, 1992. – 290 p.
56. Baker, M. Corpus linguistics and translation studies: Implications and applications // *Text and Technology: In Honour of John Sinclair* / Ed. by M. Baker, G. Frances. Amsterdam : John Benjamins, 1993. P. 233–250.
57. Baker, M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London : Routledge, 1993. 320 p.
58. Chesterman A. Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory / A. Chesterman. – Amsterdam : John Benjamins, 2000. – 220 p.
59. Díaz Cintas, J., Remael, A. Audiovisual Translation: Subtitling. London : Routledge, 2007. 256 p.
60. Dittmar, J. Dubbing and Subtitling: Techniques and Strategies in Audiovisual Translation. Berlin : De Gruyter, 2010. 198 p.

61. Dubrovskaya, M. Multimodality in Audiovisual Translation // *Translation Studies Journal*. 2015. Vol. 8, No. 2. P. 45–59.
62. Gambier, Y. *Technological Developments in Audiovisual Translation*. Amsterdam : John Benjamins, 2013. 210 p.
63. Hatim B., Mason I. *The Translator as Communicator* / B. Hatim, I. Mason. – London : Routledge, 1997. – 250 p.
64. Holmes, J. The name and nature of translation studies // *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam : Rodopi, 1988. P. 67–80.
65. House J. *Translation Quality Assessment: Past and Present* / J. House. – London : Routledge, 2015. – 280 p.
66. House, J. *Translation Quality Assessment: Past and Present*. London : Routledge, 2015. 154 p.
67. Newmark P. *A Textbook of Translation* / P. Newmark. – London : Prentice Hall, 1988. – 320 p.
68. Nida E. A., Taber C. R. *The Theory and Practice of Translation* / E. A. Nida, C. R. Taber. – Leiden : Brill, 1969. – 243 p.
69. Nord, C. *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam : Rodopi, 2005. 275 p. 2
70. Pym, A. *Exploring Translation Theories*. London : Routledge, 2010. 188 p.
71. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond* / G. Toury. – Amsterdam : John Benjamins, 1995. – 356 p.
72. Venuti, L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London : Routledge, 1995. 353 p.
73. Vermeer, H. J. Skopos and commission in translational action // *Readings in Translation Theory* / Ed. by A. Chesterman. Helsinki : Oy Finn Lectura Ab, 1989. P. 173–187.

74. Vinay J.-P., Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation / J.-P. Vinay, J. Darbelnet. – Amsterdam : John Benjamins, 1995. – 360 p.30
75. Wierzbicka, A. Semantic Primitives. Oxford : Oxford University Press, 1996. 270 p. С. 23–25.
76. Вежбицька А. Лексикологія і семантика української мови / А. Вежбицька. – Київ : Наукова думка, 2000. – 312 с.
77. Гарбузюк А. О. Міжкультурна комунікація у світлі сучасних глобалізаційних процесів // *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*. 2017. Вип. 41. С. 45–52.
78. Карабан В. І. Стратегії перекладу аудіовізуальних текстів // *Вісник Вінницького університету. Філологія*. 2010. Вип. 30. С. 112–118.
79. Карабан В. І. Теорія перекладу: Лексичні та граматичні трансформації / В. І. Карабан. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – 248 с.
80. Карабан В. І., Мей А. В. *Переклад англійської науково-технічної літератури*. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
81. Карабан, В. І., Мей, А. В. *Переклад англійської науково-технічної літератури*. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
82. Кияк Т. Р. Лінгвістичні аспекти термінознавства. Київ : УМКВО, 1989. – 104 с.
83. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. *Теорія і практика перекладу*. Вінниця : Нова Книга, 2006. 288 с.
84. Лук'янова, Т., Кулікова, А., Полякова, О., Кропінова, Т. *Аудіовізуальний переклад і кінодискурс: проблеми та дослідження*. Вінниця : Нова Книга, 2018. 25
85. Максимов С. Є. *Усний двосторонній переклад (англійська та українська мови)*. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2002. – 122 с.
86. Науменко, А. М. *Теорія перекладу та перекладацькі стратегії*. Вінниця : Нова Книга, 2006. 288 с.

87. Попович О. І. *Теорія перекладу*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 312 с.
88. Попович, О. І. *Теорія перекладу*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 312 с.
89. Ребрій О. В. *Основи перекладознавства (англійська та українська мови) : підручник*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. – 560 с.
90. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: напрями та методи*. Полтава : Довкілля, 2008. 712 с.
91. Шевчук О. *Міжкультурна комунікація: теорія та практика*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 284 с.
92. Яровенко Л. С. *Теорія перекладу : метод. посіб.* Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. – 88 с.

Інтернет-джерела

93. Лексико-семантичне поле як структурний компонент та метод його дослідження [Електронний ресурс]. URL: <https://ukrlit.net/article/1055.html> (дата звернення: 14.11.2025).
94. Татаренко К. Лінгвістичні особливості висвітлення військового дискурсу (на прикладі АТО) [Електронний ресурс]. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/fe4fd04f-82bb-4988-a0ea-95efafc5b554/content> (дата звернення: 14.11.2025).
95. Фільми про війну в Україні 2022–2023 років. 10 стрічок, які рекомендуємо переглянути у вільний час [Електронний ресурс]. URL: <https://svoi.city/articles/263971/filmi-pro-vijnu-2022-2023> (дата звернення: 14.11.2025).
96. Шулятьєв О. Опис лексико-семантичного поля та його характеристика на прикладі вживання лексеми «courage» [Електронний ресурс]. Науковий блог НаУ «Острозька академія», 2010. URL: <https://naub.oa.edu.ua/opys-leksyko->

- [semantychnoho-polya-ta-joho-harakterystyka-na-prykladi-vzhyvannya-lexsemy-courage/](#) (дата звернення: 16.11.2025).
- 97.Царьова І. В. Сучасний воєнний дискурс: процеси неологізації [Електронний ресурс]. Лінгвістика. 2023. № 2 (48). URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10281/9.%20%C6%86%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf> (дата звернення: 14.11.2025).
- 98.European Journal of Multilingualism and Translation Studies [Електронний ресурс]. URL: <https://oapub.org/lit/index.php/EJMTS/index> (дата звернення: 14.11.2025).
- 99.GwaraMedia. Film about life of artists in Kharkiv «Porcelain War» nominated for Critics' Choice Documentary Awards [Електронний ресурс]. URL: <https://gwaramedia.com/en/film-about-life-of-artists-in-kharkiv-porcelain-war-nominated-for-critics-choice-documentary-awards/> (дата звернення: 14.11.2025).
100. Редакція журналу «Закарпатські філологічні студії» [Електронний ресурс]. URL: <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/index.php/42-2-2025> (дата звернення: 10.12.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Структура лексико-семантичного поля

Додаток Б

Репліки для аналізу ядра лексико-семантичного поля «мужність»

Репліка українською	Переклад англійською	Лексична трансформація / Пояснення
---------------------	----------------------	------------------------------------

Репліка українською	Переклад англійською	Лексична трансформація / Пояснення
Вони нас не зламують	"They won't break us"	Конкретизація, передано стійкість і рішучість персонажів
Йдемо вперед, попри все	"We keep moving forward"	Конкретизація рішучості, збережено динаміку сцени
Не відступлю	"I won't back down"	Стисла передача моральної мужності та рішучості
Ми залишаємося на позиціях	"We hold the line"	Генералізація, передано стратегічну рішучість
Підтримуйте один одного	"Support each other"	Додавання слів, підкреслено соціальну солідарність
Ми разом до кінця	"Together till the end"	Вилучення слів для конденсації, передано солідарність
Боротьба триває	"The fight goes on"	Конкретизація, передано динаміку дій
Їх не зламати	"They're unbreakable"	Заміна частини мови, підсилено прагматичний ефект
Тримайте строй!	"Hold formation!"	Конкретизація командної дії, передано дисципліну
Вистояти до кінця	"Stand till the end"	Генералізація, підкреслено фізичну та моральну стійкість
Вогонь по позиціях противника	"Fire on enemy positions"	Конкретизація бойової дії, передано тактичний аспект
Не відходьте від постів	"Do not leave your posts"	Конкретизація дисципліни та відповідальності
Бийте ворога без жалю	"Strike the enemy without mercy"	Додавання емоційного забарвлення, передано рішучість

Репліка українською	Переклад англійською	Лексична трансформація / Пояснення
Захистіть цивільних	"Protect civilians"	Конкретизація соціальної відповідальності
Тримайте лінію оборони	"Hold the defensive line"	Генералізація та конкретизація, організаційний аспект
Не дайте прорватися	"Do not let them break through"	Конкретизація рішучості, бойова мужність
Солдати, залишайтеся в строю	"Soldiers, stay in formation"	Конкретизація дисципліни та колективної відповідальності
Збережіть спокій	"Maintain calm"	Додавання емоційного уточнення, психологічна стійкість
Ворог наступає!	"The enemy is advancing!"	Генералізація терміну, передано терміновість та бойову мужність
Смирено триматися позицій	"Stand firm on your positions"	Конкретизація фізичної та моральної стійкості

Додаток В

Репліки для аналізу периферії лексико-семантичного поля «мужність»

Репліка українською	Переклад англійською	Лексична трансформація / Пояснення
Шукайте інший вихід	"Find another way"	Конкретизація ініціативності, передано прагматичний аспект
Придумай план	"Come up with a plan"	Конкретизація винахідливості, підкреслено планування дій
Тримайтеся разом	"Stick together"	Передано соціальну солідарність та підтримку товаришів
Підтримуйте один одного	"Support each other"	Додано емоційний компонент взаємопідтримки
Не бійтеся	"Don't be afraid"	Конкретизація толерантності до страху, психологічна адаптація
Страх – наш супутник	"Fear is our companion"	Описовий переклад, передано психологічний аспект
Змінюємо позиції	"Change positions"	Конкретизація адаптивності до бойових умов
Підлаштуються під обстановку	"Adapt to the situation"	Лексична заміна, підкреслено тактичну гнучкість
Вшануйте загиблих	"Honor the fallen"	Конкретизація військового ритуалу та моральної відповідальності
Покажіть прапор	"Display the flag"	Конкретизація традиційного військового символу
Використайте будь-який шанс	"Take any opportunity"	Додавання слів, підкреслено ініціативність
Не залишайте товариша	"Don't leave your comrade"	Стисла конкретизація соціальної підтримки
Залишайтеся пильними	"Stay alert"	Додавання емоційного уточнення, бойова готовність
Тримайте порядок	"Maintain order"	Конкретизація дисципліни та організаційної стійкості
Ризикуйте, але розважливо	"Take risks wisely"	Емоційна заміна, баланс мужності та розсудливості
Підтримуйте наступ	"Support the advance"	Конкретизація адаптації до бойових дій
Не піддавайтеся паніці	"Do not succumb to panic"	Лексична трансформація, психологічна стійкість
Ви – приклад	"You are an example"	Конкретизація моральної та соціальної

Репліка українською	Переклад англійською	Лексична трансформація / Пояснення
смівості	of bravery"	мужності
Зберігайте холоднокровність	"Stay composed"	Лексична заміна та емоційне уточнення
Проявіть винахідливість	"Show ingenuity"	Додавання слів для підсилення ініціативності

Додаток Г

Результати кількісного аналізу за класифікацією В.І.Карабана

■ Лексичні заміни ■ Конкретизація ■ Генералізація ■ Вилучення

